

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Eliška Mandíková

Poškozený v trestním řízení a jeho ochrana

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 01.09.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 121 641 znaků včetně mezer.

Eliška Mandíková

V Praze dne 01.09.2023

Obsah

Úvod	5
1 Vymezení pojmu poškozený	6
1.1 Legální definice	6
1.2 Negativní vymezení pojmu poškozený.....	8
1.3 Dvě skupiny poškozených	8
2 Postavení poškozeného v trestním řízení	9
2.1 Poškozený jako subjekt a strana trestního řízení	9
2.2 Nezávislost poškozeného na dalších stranách trestního řízení	9
2.3 Zastupování poškozeného.....	9
2.3.1 Zmocněnec poškozeného	10
2.3.2 Společný zmocněnec poškozeného	10
2.3.3 Poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu a poskytnutí bezplatné právní pomoci	12
3 Poškozený a oběť	15
3.1 Oběť v českém právním řádu	15
3.2 Zákon o obětech.....	16
3.2.1 Základní zásady	17
3.2.2 Pojem oběti v zákoně o obětech trestných činů	18
3.2.3 Registr subjektů poskytujících odbornou pomoc obětem trestných činů.....	19
3.2.4 Důvěrník.....	19
3.2.5 Prohlášení o dopadu trestného činu.....	20
3.2.6 Peněžitá pomoc	21
3.2.7 Novela provedená zákonem č. 130/2022	23
4 Vývoj právní úpravy postavení poškozeného	24
4.1 Trestní řád, vyhlášený 23. května 1873	24
4.2 Poškozený po roce 1950	25
4.3 Trestní řád z roku 1956.....	26
4.4 Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	27
4.4.1 Původní znění	27
4.4.2 Novela provedená zákonem č. 178/1990 Sb.	28
4.4.3 Novela z roku 1993	29
4.4.4 Velká novela trestního řádu.....	29
4.4.5 Novela provedená zákonem č. 45/2013 Sb.	31
5 Poškozený ve světle principů restorativní justice	31
5.1 Východiska restorativní justice	32
5.2 Justice odplatná.....	32

5.3	Důraz na potřeby poškozených.....	33
5.4	Shrnutí	33
6	Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	34
7	Adhezní řízení.....	36
7.1	Adhezní řízení v kontextu řízení trestního	36
7.2	Rozhodování o nároku poškozeného v adhezním řízení, charakteristika adhezního řízení	36
7.2.1	Uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení	38
7.2.2	Průběh adhezního řízení	38
7.2.3	Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného.....	40
7.2.4	Odkázání poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení	40
8	Poškozený a odklony	43
8.1	Poškozený a jeho účast na procesních odklonech	46
8.1.1	Poškozený a podmíněné zastavení trestního stíhání	46
8.1.2	Poškozený a narovnání.....	48
8.1.3	Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.....	49
8.1.4	Trestní příkaz a ochrana práv poškozeného	50
8.1.5	Dohoda o vině a trestu.....	52
	Závěr.....	54
	Seznam zkratk	56
	Seznam použitých zdrojů.....	57
	Abstrakt v českém jazyce	63
	Abstrakt v anglickém jazyce	64

Úvod

Trestný čin, nejzávažnější společensky škodlivé jednání. Zanechává za sebou výrazné negativní následky, ovlivňuje životy všech osob jím dotčených a vnáší konflikt jak mezi osobu pachatele a osobu, proti které trestný čin směřoval, tak i do širších společenských vztahů. Osobě, jejíž zdraví bylo významným způsobem poškozeno, do jejíž majetkové či nemajetkové sféry bylo zasázeno, by mělo být z hlediska právní ochrany věnováno náležité pozornosti. Co nejúčinnější a nejrychlejší obnovu rovnováhy mezilidských vztahů by si měl pokládat za cíl každý moderní právní řád.

Otázkou je, zda se poškozenému ve skutečnosti dostává dostatečné péče. Pod pojmem „dostatečná“ bychom si měli představit především co nerozsáhlejší výčet státem zaručených práv, které zákonodárce poškozené osobě přiznává a co nejsnadnější přístup k možnosti tyto práva v trestním řízení vykonávat, dále komplexní síť odborného poradenství a snadný přístup k potřebným informacím. Pamatujme totiž na to, že v důsledku spáchaného trestného činu se poškozený zpravidla ze dne na den dostává do situace, která komplikuje běžný život a případné fyzické nebo psychické utrpení jen dále ztěžuje řešení způsobených následků.

Ochrana poškozeného by se tak měla zajišťovat nejen prostřednictvím právních nástrojů. Standardem by měla být spolupráce více vědních oborů při řešení této problematiky. Jen tak se lze co nejvíce přiblížit ideálu spravedlnosti.

V mé závěrečné práci jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu z několika důvodů. Tuto tematiku považuji za aktuální a vnímám jako nezbytně nutné, aby každý moderní právní stát rychle reagoval na potřeby všech osob, které byly ať už přímo nebo nepřímo zasázeny trestným činem. Ráda bych zodpověděla na již nastíněnou otázku, zda je péče a starost o poškozené dostatečná, případně zda současná právní úprava trpí nedostatky ať už v podobě mezer nebo nejasností v zákonné úpravě.

Z těchto důvodů se zabývám vývojem postavení poškozeného v průběhu let a postupným příklonem k restorativnímu pojetí justice, vymezením pojmu poškozený, a to hlavně v kontrastu s pojmem oběti, věnuji se úpravě adhezního řízení a institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním. Do textu také zařazuji několik kapitol o problematice tzv. racionalizace trestní justice ve vztahu k poškozeným a jejich postavení při aplikaci těchto postupů odlišných od „klasického“ trestního řízení.

Mým záměrem není předložit čtenáři popis kompletní právní úpravy. Za cíl si pokládám dotknout se nejpodstatnějších institutů vztahujících se k subjektu trestního řízení, jež je ústředním tématem této práce.

1 Vymezení pojmu poškozený

Na úvod je třeba vymežit samotný pojem poškozený. Za důležité zde považuji také odlišení poškozeného a oběti trestného činu, čemuž ostatně věnuji samostatnou kapitolu.

Níže podaná definice je výsledkem dlouholetého vývoje v postavení poškozených osob v trestním řízení. Moderní trestní řády osobám postiženým trestným činem poskytují stále více práv a způsobů, jak se vyrovnat s nastalou situací. Je tomu tak i v případě českého trestního práva. Proto se také dále v mé práci (konkrétně v kapitole 4) blíže zaměřuji i na historický vývoj, který se především v posledních letech snaží vyhovět požadavkům restorativní justice.

1.1 Legální definice

Definici osoby trestným činem poškozené, která se uplatní na všechna stadia trestního řízení, a výčet některých jejích práv nalezneme v ustanovení §43 trestního řádu. Odstavec první zmiňovaného ustanovení podává pozitivní vymezení pojmu následovně: „(poškozený) je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“. Alternativně tak trestným činem musí být způsoben aspoň jeden z výše uvedených následků, který utrpí buď osoba fyzická, nebo osoba právnická. V případě osoby právnické však z povahy věci vylučujeme následek v podobě ublížení na zdraví. Zdůrazňuji, že ke škodě nebo újmě musí dojít, respektive bezdůvodné obohacení musí být získáno, v příčinné souvislosti s trestným činem, pro který je obviněný (obžalovaný) stíhán. To znamená, že následek trestného činu musí být v příčinné souvislosti se skutkem, který je uveden v usnesení o zahájení trestního řízení nebo v žalobním návrhu.¹

Pojmy, se kterými se setkáváme v definici, vysvětlujeme v souladu s hmotněprávními ustanoveními trestního práva a také v souladu s právem soukromým. Ublížením na zdraví rozumíme dle výkladového ustanovení §122 trestního zákoníku stav „záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění“. Dále tento poruchový stav způsobený v důsledku jednání pachatele musí dosahovat takové intenzity, že poškozenému znesnadňuje obvyklý způsob života a vyžaduje lékařské ošetření. Pomocí logického argumentu a *minori ad maius* do pojmu ublížení na zdraví zahrneme i těžkou újmu na zdraví, která je v trestním zákoníku

¹ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 239

zmíněna v odstavci druhém §122, důsledkem níž je poškozenému způsobena v tomto ustanovení vyjmenovaná porucha zdraví nebo onemocnění (např. zmrzačení, poškození důležitého orgánu nebo ochromení údu). V obou případech dochází ke změně zdravotního stavu, dlouhodobému zhoršení tělesných funkcí.

Majetkovou škodou se rozumí skutečná škoda vyjádřitelná v penězích způsobená na věcech trestným činem dotčených, jejichž vlastníkem je poškozený.² Vedle skutečné škody zahrnuje majetková škody i ušlý zisk, tedy to, co poškozenému ušlo³ neboli, to, o co by se předpokládaný majetek poškozeného zvýšil, nebýt škodné události – trestného činu. Je-li škoda nahrazena, neznamená to ale, že poškozený své postavení v trestním řízení ztrácí.⁴

Naopak nemajetková újma je „*příkoří, které se projevuje jinde než na majetku*“.⁵ Může představovat zejména zásah do osobní sféry a půjde tak o případy, kdy je narušena osobnost člověka (důstojnost, čest, soukromí atp.), rodinné vztahy nebo psychika poškozeného. Nemajetková újma je taková újma, která se přímo neprojevuje na majetku oběti, i když nepřímo může mít i majetkové důsledky.⁶

Vzhledem k tomu, že pod ochranu osobnosti zařazujeme i ochranu zdraví, pod pojem nemajetkové újmy, tedy zásahu do nemajetkové sféry, lze zahrnout i ublížení na zdraví. V definici jde o určité „zdvojení“ způsobené v důsledku novelizací trestního řádu, a tedy i změny § 43.⁷

Konečně poslední část definice odkazuje na bezdůvodné obohacení. Občanský zákoník jej definuje jako majetkový prospěch získaný zejména plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl a protiprávním užitím cizí hodnoty. Bezdůvodně se obohatí také ten, za něhož bude plněno, co měl po právu plnit sám.⁸ Pachatel se zde bezdůvodně, bez spravedlivého důvodu obohacuje na úkor poškozeného.

² DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. Trestní řád: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: www.aspi.cz.

³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ust. § 2952

⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2000, sp. zn. I. ÚS 249/2000. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-249-2000>

⁵ ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 512

⁶ Taměž, s. 512

⁷ BERANOVÁ, Andrea. *Úvahy nad postavením poškozeného v trestním řízení se lege ferenda*. In MACKOVÁ, Alena., JELÍNEK, Jiří., BOHUSLAV, Lukáš., TRYZNA, Jan. a kol. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení*. 1. vydání. Praha: Všechno, spolek českých právníků, 2016, str. 10

⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ust. § 2991

1.2 Negativní vymezení pojmu poškozený

Odstavec 2 ustanovení § 43 trestního řádu základní definici zužuje dvěma okolnostmi. Procesní postavení nebude poškozenému přiznáno, pokud, ačkoli se cítí být trestným činem morálně či jinak poškozen, vzniklá újma nebyla způsobena zaviněním pachatele a také tehdy, pokud chybí příčinná souvislost mezi trestným činem pachatele a vzniklou újmou. Důvodová zpráva k novele trestního řádu z roku 2011, kterou byl druhý odstavec vložen uvádí, že původní vymezení pojmu bylo až příliš široké a snahou novelizace je tak vyloučení osob, které jsou trestným činem postiženy jen zprostředkovaně, nepřímo.⁹

Dále je definice pojmu poškozeného zúžena § 310a trestního řádu, který výslovně nepřiznává v řízení o narovnání vybraná práva takové osobě, na kterou pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

1.3 Dvě skupiny poškozených

Trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených. První skupinou jsou poškození, kteří mají nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení – tito mohou být subjekty adhezního řízení, ve kterém se o nároku rozhoduje.¹⁰ Druhé skupině toto právo není přiznáno, mají ale jiná další procesní práva, která mohou během trestního řízení uplatňovat.¹¹

⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 265/2001 Dz.

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgayv6mrwgvpwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 43 odst. 3

¹¹ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 236

2 Postavení poškozeného v trestním řízení

Poškozený je v trestním řízení procesní stranou.¹² Toto postavení náleží jak poškozeným, kteří mohou být subjektem adhezního řízení (uplatnit svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení), tak poškozeným, kteří tímto právem nedisponují. Významné je, že je stranou zcela nezávislou na ostatních.

2.1 Poškozený jako subjekt a strana trestního řízení

Subjekty trestního řízení rozumíme ty činitele, kteří mají a vykonávají svým jménem vliv na průběh řízení, a kterým zákon dává procesní práva nebo ukládá procesní povinnosti. Subjektům nejvýznamnějším pro trestní řízení zákonodárce přiznává navíc i postavení strany.¹³ Takový status dle nauky opravňuje subjekt před soudem uplatňovat nebo podporovat obžalobu – zde vedle státního zástupce i poškozený nebo zúčastněná osoba – nebo naopak se proti obžalobě obhajovat.

Poškozenému je tak dána možnost zasahovat do trestního řízení a ovlivnit svou aktivitou konečné rozhodnutí. Jde o stranu samostatnou a zcela nezávislou na stranách ostatních, což vyplývá mimo jiné i z judikatury Ústavního soudu.¹⁴

2.2 Nezávislost poškozeného na dalších stranách trestního řízení

Zejména je důležité vymezit postavení poškozeného jako nezávislé na státním zástupci. Přestože oba zmíněné subjekty stojí na straně obžaloby a zdánlivě sledují stejný cíl, mohou se v průběhu řízení dostat do konfliktu.¹⁵

2.3 Zastupování poškozeného

Zastupováním poškozeného rozumíme situaci, kdy poškozený nevykonává svá práva osobně, ale prostřednictvím jiných osob. Zástupcem může být zákonný zástupce, opatrovník nebo zmocněnec.

Opatrovník nebo zákonný zástupce zastupuje poškozeného, je-li ten zbaven svéprávnosti, omezen na svéprávnosti nebo svéprávnosti ještě (zcela) nenabyl, jako je tomu v

¹² Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 12 odst. 6

¹³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 189 a násl.

¹⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27.9. 2000, sp. zn. I. ÚS 249/2000

Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-249-2000>

¹⁵ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 270

případě nezletilého poškozeného. Zákonným zástupcem bude zpravidla rodič poškozeného, může jím být ale i poručník, osvojitel nebo soudem ustanovený opatrovník. Plně svéprávnou se osoba stává dovršením 18. roku věku nebo přiznáním svéprávnosti rozhodnutím soudu či uzavřením manželství.

2.3.1 Zmocněnec poškozeného

O zmocněnci poškozeného hovoří trestní řád v ustanoveních § 50 a § 51. Zmocněncem může být jak osoba fyzická, tak právnická. Zastupuje poškozeného, který nepozbyl svéprávnosti, a který si jej zvolil z vlastní vůle, a to na základě udělené plné moci. V průběhu řízení je oprávněn za poškozeného činit návrhy, podat odvolání a je oprávněn být přítomný při provádění úkonů, kterých má právo se účastnit poškozený. Může klást otázky vyslychaným nebo vznášet námitky proti provádění úkonu. Na osobu zmocněnce zákon neklade žádné zvláštní požadavky, stanovuje pouze dvě omezující pravidla. Zmocněnec nesmí být omezen na svéprávnosti a ve fázi hlavního líčení nemůže být zmocněnec zároveň ten, který je předvolán jako znalec, svědek anebo jako tlumočnick. Před hlavním líčením i po něm tedy zmocněncem může být i nadále. Ke vztahu zmocněnce poškozeného a zároveň zmocněnce-svědka, uvádí Nejvyšší soud, že je třeba hodnotit obsah jeho svědecké výpovědi s ohledem na uvedený vztah.¹⁶

Pokud poškozený má zmocněnce, písemnosti budou doručovány pouze jemu s výjimkou případů, kdy se poškozenému ukládá, aby něco osobně vykonal.

Je-li zmocněncem fyzická osoba, je možné, aby byl zároveň i důvěrníkem poškozeného, který podle zákona o obětech trestných činů poskytuje poškozenému zejména psychickou pomoc.

2.3.2 Společný zmocněnec poškozeného

Důvodem zavedení institutu společného zmocněnce do trestního řádu byla skutečnost, že počet poškozených trestným činem může dosahovat desítek až stovek osob a situace, kdy každý jeden poškozený by měl vlastního zmocněnce by se stávala značně nepraktickou a nevhodnou. Vedle vynaložení vysokých finančních nákladů by se orgány činné v trestním řízení a další subjekty musely potýkat s neúměrným protahováním trestního řízení. Je však

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.5. 2014, sp. zn. 5 Tdo 332/2014.

Dostupné z:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/14C909D685A51B52C1257D00004B0482?openDocument&Highlight=0,

třeba pamatovat práva poškozeného jako jednotlivé osoby a pouze z praktických důvodů nevyprázdnit jejich obsah.¹⁷

Společného zmocněnce, prostřednictvím kterého budou vykonávat svá práva, si poškození musí zvolit na základě rozhodnutí předsedy senátu, ke kterému dospěje, pokud je počet poškozených mimořádně vysoký. V přípravném řízení o tomto opatření rozhoduje soud na návrh státního zástupce. Usnesení se v přípravném řízení neoznamuje všem poškozeným, ale pouze těm, kteří uplatnili svůj nárok na náhradu škody.¹⁸ Blíže nespecifikovaný „mimořádně vysoký“ počet poškozených sice umožňuje nežádoucí nejednotný výklad zároveň, ale přesné určení zákonodárcem nemusí reflektovat potřeby konkrétního případu. K uvážení, zda je vhodné, aby poškozené zastupoval společný zmocněnec, je třeba zhodnotit okolnosti dané věci nebo rozsah způsobené škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného bohatení. P. Šámal uvádí, že „mimořádně vysoký počet“ čítá stovky až tisíce poškozených.¹⁹

Problematikou společného zmocněnce se zabývá také Nejvyšší státní zastupitelství ve svém stanovisku, o které požádalo krajské státní zastupitelství v Hradci Králové, které přibližuje možné problémy vyvěrající z tohoto institutu. Státní zastupitelství se v projednávané věci potýkalo s více jako 20 000 poškozenými, kterým obvinění nezákonným poskytováním bankovních služeb způsobili celkovou škodu ve výši cca 600 milionů korun. Jelikož byly splněny podmínky § 44 odst. 2, okresní soud vydal opatření, kterým poškozené vyzval ke zvolení společného zmocněnce, následně se toto opatření doručilo všem poškozeným. Reakce na toto usnesení byla následující: „*Naprostá většina poškozených na doručenou písemnost nijak nereagovala, část si společného zmocněnce zvolila, další část sama sebe určila za zmocněnce a konečně někteří poškození soud požádali o ustanovení společného zmocněnce.*“ Nastalá situace tak znamená pro ty, kteří na doručení nereagovali, prakticky znemožnění uplatňovat svá práva v trestním řízení (své nároky však mohou nadále uplatnit v řízení občanskoprávním). Označí-li poškozený za zmocněnce sám sebe, stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství k tomu uvádí, že takto byly splněny podmínky předpokládané v ustanovení § 50 odst. 2 a z formálního hlediska tak nelze takovému postupu nic vytýkat. Pokud by ale takto postupovali všichni, je zřejmé, že by tím byl negován samotný

¹⁷ POLMOVÁ, Olga. *Problematika institutu společného zmocněnce*. Trestněprávní revue, 2011, č. 4, str. 111-113

¹⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 44 odst. 2

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 315

smysl společného zmocněnce a takové jednání vůči soudu je tedy třeba vykládat jako nesouhlasné stanovisko vůči rozhodnutí soudu postupujícího dle § 44 TR.²⁰

Nejen z výše nastíněného případu lze vyvodit, že institut společného zmocněnce může podstatné části poškozených fakticky odebrat jejich práva, ačkoli nemají v úmyslu se jich vzdát, protože právě velké množství poškozených, které je využití institutu imanentní, může značně komplikovat jejich dohodu na osobě společného zmocněnce, mnohdy i paradoxně řízení prodlužovat. Zdůrazňuji, že proti usnesení soudu o této věci nelze podat opravný prostředek. Nejvyšší státní zastupitelství v uvedeném stanovisku ale hovoří o „alternativním způsobu uplatnění práv“ poškozeného a odmítá, že by mohlo docházet k restrikci jeho práv.

Důležité je, že soud nemůže společného zmocněnce poškozeným zvolit, nýbrž má pouze oprávnění vybrat z již zvolených, pokud je počet zmocněnců vyšší než šest a pokud se poškození mezi sebou nedohodnou o omezení zmocněnců na maximálních šest osob.

Podobně jako na zmocněnce, ani na společného zmocněnce trestní řád neklade zvláštní požadavky. Není tedy vyloučeno, aby se jím stal jeden z poškozených.

2.3.3 Poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu a poskytnutí bezplatné právní pomoci

V případě, kdy poškozený nemá dostatek finančních prostředků k zajištění si zmocněnce, může zažádat soud o poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu, případně poskytnutí bezplatné právní pomoci.²¹ O takovém návrhu rozhoduje předseda senátu (samosoudce), který koná řízení v prvním stupni, v přípravném řízení soudce. Vzniklé náklady, především se jedná o odměnu za zastupování, je-li zmocněncem poškozeného advokát, nebo cestovní výdaje vynaložené na zajištění účasti zmocněnce na jednotlivých úkonech, pak nese (zčásti) stát a soud v odsuzujícím rozsudku uloží obžalovanému povinnost tyto výdaje uhradit.²² Náhrada výdajů na zmocněnce náleží poškozenému zpravidla ode dne podání důvodné žádosti.²³

Nemajetnost poškozeného ale není jedinou podmínkou přiznání tohoto práva. Alternativně musí být splněny další podmínky uvedené v § 51a odst.1 trestního řádu – poškozenému byla úmyslným trestným činem způsobena těžká újma na zdraví anebo se jedná o pozůstalého po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt. Konečně nesplňuje-li

²⁰ Výkladové stanovisko č. 12/2003 k postupu v přípravném řízení v případě mimořádně velkého počtu poškozených. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/stanovisko-12-2003.pdf>

²¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 51a

²² Tamtéž, ust. §51a odst. 7, § 154

²³ Nález Ústavního soudu ze dne 13.9. 2016, sp. zn. I. ÚS 848/16
Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-848-16>

nemajetný poškozený ani jednu z těchto podmínek, soud může přiznat právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem za sníženou odměnu nebo bezplatně, pokud poškozený uplatnil řádně a včas svůj nárok na náhradu škody, a to s ohledem na to, zda zastoupení není vzhledem k výši a povaze požadované náhrady nadbytečné. Zmocněnce si poškozený zvolí sám a pokud tak neučiní on ani jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, je mu ustanoven usnesením soudu. Zmocněnec ustanovený soudem je vždy advokát, přednostně vybíraný z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který vede Ministerstvo spravedlnosti podle zákona o obětech trestných činů.²⁴

Současná právní úprava poskytuje bezplatnou právní pomoc také oběti se statusem zvláště zranitelné oběti a s výjimkou trestného činu zanedbání povinné výživy, poškozenému mladšímu 18 let přímo ze zákona a bez nutnosti splnit další podmínky (§ 51a odst. 2 TŘ).

Nesplňuje-li poškozený výše zmíněné podmínky, náklady spojené s přibráním zmocněnce jdou k jeho tíži. Na náhradu nákladů však bude mít právo vůči odsouzenému za splnění předpokladů uvedených v § 154 odst. 1 TŘ, tedy pokud byla odsuzujícím rozsudkem obviněnému uložena povinnost alespoň k částečné náhradě škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Na základě odstavce druhého lze poškozenému na návrh přiznat nárok na náhradu všech nebo alespoň části nákladů spojených s jeho účastí v trestním řízení (tedy i o nákladech spojených s přibráním zmocněnce) i pokud soud o takové povinnosti náhrady škody nerozhodl. Vždy přitom zohlední specifika daného případu. Návrhu poškozeného tak nelze vyhovět zejména pokud je dáno jeho spoluzavinění. K nepřiznání náhrady nákladů poškozeného by mělo docházet jen ve výjimečných případech a je třeba takové rozhodnutí náležitě a podrobně odůvodnit. K tomuto se vyjádřil Ústavní soud, když ve svém nálezu²⁵ shledal odůvodnění rozhodnutí obecných soudů o nepřiznání nároku na náhradu nákladů v konkrétní věci zcela nedostatečným. Zdůraznil, že takovým postupem soudu bylo zasaženo do ústavního práva na ochranu majetku. V popisovaném případě se obecné soudy domnívaly, že poškozená nevyvalovala náklady účelně, neboť již před zahájením trestního řízení uzavřela s obviněnou dohodu o narovnání, jejímž předmětem byla i náhrada škody způsobené trestným předmětným trestným činem. Zamítnutí nároku tak bude po právu např. pokud záměrem poškozeného bude šikanózní uplatňování jeho procesních práv.

²⁴ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-5-1]. Dostupné z: www.aspi.cz

²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 19.2. 2015, sp. zn. I.ÚS 1397/14
Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-1397-14>

Dále je zde diskreční pravomoc soudu dána možností náhradu poskytovanou poškozenému přiměřeně snížit u neúmyslných trestných činů z důvodů zvláštního zřetele hodných.

3 Poškozený a oběť

Dva odlišné pojmy, které se za daných podmínek mohou nezřídka střetnout v jedné osobě. V této kapitole se zaměřuji na vymezení pojmu a postavení osoby se statutem oběti a na odlišení oběti od poškozeného, na práva, která jsou obětem poskytována a na jednotlivé instituty upravené zákonem o obětech.

Protože považuji z lidského hlediska toto téma za velmi důležité a protože poškozený většinou bude současně i obětí, věnuji tomuto tématu poměrně velkou část mé práce.

Z hlediska trestního řízení je oběť objektem zájmu orgánů činných v trestním řízení primárně jako nositel důkazu (zde půjde především o svědecké výpovědi), také jí lze jako straně trestního řízení přiznat postavení poškozeného s procesními právy. Jak uvádí P. Šámal: neexistuje přísné dělítko mezi pojmy poškozeného a oběti, jde jen o různé pohledy.²⁶ Zjednodušeně řečeno, poškozený je procesní stranou s odpovídajícími právy a povinnostmi, zatímco oběť je takovým subjektem, kterému je třeba poskytnout péči ze strany státu. Procesní práva oběti upravuje trestní řád, zatímco práva mimoprocesní nalézáme v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

Dalším zásadním rozdílem mezi poškozeným a obětí je ten, že obětí může být jen a pouze osoba fyzická. Zároveň obětí mohou být i pozůstalí po zemřelé oběti i v případě, že nebyl poškozeným. V neposlední řadě se za poškozeného považuje i jeho právní nástupce, zatímco práva oběti nejsou převoditelná a může je tak vykonávat pouze ona.

3.1 Oběť v českém právním řádu

Pojem oběti, jež byl dříve stěžejním předmětem hlavně jiných oborů jako je kriminologie, psychologie nebo přímo viktimologie, zavedl poprvé do českého právního řádu zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů. Tento zákon za oběť považoval fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, a dále také osobu po oběti pozůstalou, pokud ji zemřelý poskytoval anebo byl povinen poskytovat výživu.

Jak už vyplývá ze samotného názvu zákona, šlo pouze o dílčí úpravu práv majetkového charakteru. Přiznával jim právo na pomoc v podobě jednorázového poskytnutí peněžité částky k „*překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem*“²⁷, za podmínky, že škoda na zdraví nebo škoda způsobená v důsledku smrti nebyla plně uhrazena. Podmínka

²⁶ ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan., KUČHTA Josef. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání, Praha: C.H. Beck, 2013, str. 230

²⁷ Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů, ust. § 2 odst. 3 (původní znění)

v druhé části věty reflektuje zásadu, že ten, kdo má hradit škodu je primárně pachatel. Jak uvádí důvodová zpráva, důvodem pro poskytnutí peněžité pomoci pouze v případě, byla-li jí způsobena škoda na zdraví, je to, že schopnosti takové osoby zvýšit svými schopnostmi svoji životné úroveň se výrazně omezí a peněžítá pomoc je tak daleko více aktuální než u škod na majetku.²⁸ Ze znění zákona je patrná snaha upřednostnit skupinu poškozených, kterým v důsledku trestného činu vznikla porucha zdraví nebo onemocnění ve chvíli, kdy objektivně nebylo možné vymoci náhradu této nemajetkové újmy na pachateli ať již z důvodu jeho insolventnosti, nebo proto, že se jej nepodařilo zjistit. Odškodnění se poskytovalo především na základě odsuzujícího rozsudku nebo rozsudku, jímž byl pachatel pro nepřičetnost zproštěn obžaloby. Pokud takové rozsudky vydány nebyly, peněžítá pomoc se poskytla i v případě, že trestný čin se stal a stejně tak i jeho důsledek je ze dosavadního šetření orgánů prověřen do té míry, že o těchto podstatných okolnostech nejsou důvodné pochybnosti.

Další zákon, který se věnuje specifickým obětem – obětem domácího násilí a který považují za důležité alespoň zmínit ve vývoji postavení oběti v právním řádu, je zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, který zavedl institut vykázaní agresora ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj.

První komplexnější úpravu, která se věnuje obětem trestných činů, nalzáme až v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

3.2 Zákon o obětech

Jak je možné vyčíst z důvodové zprávy²⁹, zákon byl přijat, aby sjednotil do té doby roztráštěnou právní úpravu v oblasti zacházení s oběťmi trestných činů v trestním řízení i mimo něj. Tato právní úprava se soustředí především na zvýšení standardu ochrany a pomoci těm, kteří byli trestnou činností pachatele zasaženi, a to ať už přímo nebo zprostředkovaně. Výchozí diskem pro stanovení minimálních pravidel úpravy tohoto institutu byla směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012., poznatky orgánů činných v trestním řízení a jiných subjektů pracujících s oběťmi.

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů

Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/7/28119/1/2?timeslice=31.12.2001#pa_2

²⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgezv6nbvl5shu&groupIndex=0&rowIndex=0#>

Zákon se soustředí především na tyto základní aspekty péče o oběť:

1. pravidla zacházení s obětí, tak aby nedocházelo k její sekundární viktimizaci (nebo jinak také k tzv. druhotné újmě), zejména by s ní mělo být jednáno s respektem k její osobnosti a s přihlédnutím k nastalé situaci;
2. poskytování pomoci (nejen právní), a to i bezplatně;
3. poskytování informací a prostoru k vyjádření svého názoru na věc v průběhu trestního řízení.³⁰

3.2.1 Základní zásady

Zákon o obětech stojí na šesti základních zásadách vyjmenovaných v obecných ustanoveních, které pomáhají při aplikaci zákona a vyjadřují účel zákona.

První zásadou je tzv. „*presumpce statusu oběti*“³¹ jako určitý protipól zásady presumpce nevin. Podstatou je, že na osobu, která se cítí být obětí je třeba jako na oběť nahlížet, dokud nevyjde najevo opak, čímž se dosáhne minimalizace sekundární viktimizace hned od prvních okamžiků, kdy se oběť setká s příslušnými subjekty vyšetřující trestnou činnost. Jedním z hlavních cílů, které si zákon o obětech klade, je zvýšení standardu péče o oběti trestných činů. Je zřejmé, že má-li se tohoto cíle dosáhnout, není možné s poskytováním pomoci otálet do pozdějších stadií trestního řízení, kdy se pomocí dokazování bude rozhodovat, zda fyzické osobě náleží status oběti, či dokonce na jeho výsledek. Rychlou a efektivní pomoc je třeba zajistit bezprostředně. Tato zásada se uplatní taktéž v podobě presumpce oběti zvláště zranitelné.

Druhá zásada směřuje na správný postup vyjmenovaných subjektů a orgánů při kontaktu s obětí. Jen individuálním a diferenciovaným přístupem³² ke každému jednotlivému člověku, který se ocitne v takto tíživé situaci lze zmírnit nebo úplně eliminovat případnou sekundární viktimizaci.

Třetí zásada vyjadřuje zákaz diskriminace a stanoví, že všechny subjekty a orgány jsou povinny ke všem obětem přistupovat rovně, nezávisle na jejich věku, pohlaví, rase nebo na jiné charakteristice.

³⁰ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, str. 24

³¹ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila., HÁKOVÁ, Daniela., VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, str. 31 a násl.

³² Tamtéž

Čtvrtá zásada povínuje orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů srozumitelně informovat oběť o jejích právech a také umožnit výkon těchto práv.

Nezbytnost spolupráce mezi orgány činné v trestním řízení a policie se subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů zdůrazňuje pátá a poslední zásada.

3.2.2 Pojem oběti v zákoně o obětech trestných činů

Obětí se podle ustanovení §2 odst. 2 zákona o obětech rozumí pouze fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Tato definice nám v podstatě kopíruje definici poškozeného, ale zároveň vylučuje, aby oběti mohla být právnická osoba. Výrazné odlišení od definice poškozeného představuje odstavec třetí, který naopak výrazně rozšiřuje okruh osob, které je třeba považovat za oběť trestného činu. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se, utrpěl-li v důsledku její smrti újmu za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu.

Vzhledem k charakteristice některých osob, které se mohou stát obětí, zákon o obětech zná i speciální kategorii zvlášť zranitelné oběti. Jedná se o oběti, které jsou především z důvodu svého věku, povahy trestného činu či rozumové vyspělosti náchylnější k možným negativním důsledkům činnosti orgánů činných v trestním řízení nebo jiných orgánů, se kterými přijdou do styku během zjišťování a vyšetřování trestného činu.³³

Zásadními novinkami, které zákon přinesl, je vedle definice oběti a zvlášť zranitelné oběti také definice takzvané druhotné újmy jako újmy, „*kteřá nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní*“,³⁴ dále zavádí registr subjektů poskytujících odbornou pomoc obětem trestných činů nebo institut důvěrníka. Dalšími právy, které oběti zákon garantuje, jsou právo na ochranu soukromí, právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, právo na ochranu před druhotnou újmu, právo na ochranu před hrozcím

³³ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ust. § 2 odst. 4

³⁴ Tamtéž, ust. § 2 odst. 5

nebezpečím, právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život a v neposlední řadě i právo na peněžitou pomoc.

Další podkapitoly jsou věnovány některým výše zmíněným institutům a právům oběti.

3.2.3 Registr subjektů poskytujících odbornou pomoc obětem trestných činů

Jedná se o veřejně dostupný seznam publikovaný na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti, ve kterém lze vyhledat potřebnou službu. Bezesporu jedním z nejdůležitějších práv oběti je právo na odbornou pomoc a § 4 zákona o obětech zakotvuje povinnost subjektu zapsaného v Registru poskytnout obětem náležitou službu. Povinnost je omezena rozsahem, ke kterému se daný zapsaný subjekt zavázal v žádosti o zápis do registru.³⁵ Odbornou pomocí se rozumí psychologické a sociální poradenství (např. problémy s bydlením, vyřizování sociálních dávek, obtížné rodinné a partnerské situace), právní pomoc (poskytována advokátem) a poskytování právních informací akreditovanými subjekty (zde půjde na rozdíl od právní pomoci o podávání srozumitelných informací a právech, které oběti vyplývají ze zákona o obětech a restorativní programy, které mají za cíl obnovu vztahů narušených spáchaným trestným činem a nápravy takto vzniklé újmy.³⁶

Jde-li o oběť zvláště zranitelnou, jsou subjekty zapsané v registru povinny odbornou pomoc poskytnout na její žádost bez zbytečného (§ 5 odst. 1 ZoO) odkladu a bezplatně.

3.2.4 Důvěrník

Tento institut umožňuje poskytovat psychickou podporu oběti. Důvěrníkem může být jakákoli svéprávná fyzická osoba, kterou si oběť sama zvolí. Taková osoba, kterou zpravidla bude někdo, komu oběť důvěřuje, pak může oběť doprovázet k podání vysvětlení a účastnit se s ní úkonů trestního řízení. Na rozdíl od zmocněnce oběti ale nemůže vykonávat práva poškozeného. Z pozice důvěrníka nelze do úkonů, u kterých je přítomen nikterak zasahovat pod hrozbou vyloučení z tohoto úkonu. Stojí tak vedle oběti a poskytuje jí morální podporu.

³⁵ GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 41

³⁶ DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila., HÁKOVÁ, Daniela, VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, str. 42 a násl.

3.2.5 Prohlášení o dopadu trestného činu

Institut převzatý ze zahraničí typický pro angloamerickou právní kulturu označovaný jako „victim impact statement“, slouží k realizaci práva oběti být slyšena. Obsahem prohlášení je zpravidla popis emočních, psychických či finančních důsledků trestného činu na život oběti a újmy, která v důsledku pachatelova jednání byla oběti způsobena. Dále oběť vyjadřuje své postoje k pachateli, k jeho motivům a jiné pro ni důležité poznatky. To, co má být obsahem, ale zákon nestanoví a je tak zcela na oběti, jaká bude jeho výsledná podoba.

Cílů takového prohlášení by mělo být několik. Předně jde o vyjádření se oběti k věci samotné a dopomáhá spolurozhodování ve vlastním trestním řízení.³⁷ Subjektivní vnímání trestného činu obětí je jedním z faktorů, který může ovlivnit výši a druh trestu, jež bude pachateli vyměřen. Písemné prohlášení se v trestním řízení provede jako listinný důkaz.³⁸ Pokud jde zároveň o poškozeného, může mít prohlášení vliv i na rozhodování soudu o uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vrácení bezdůvodného obohacení. Bezesporu lze také hovořit o terapeutickém účinku autentického veřejného prohlášení, kterému se dostane patřičná pozornost a respekt. Oběť se zároveň také obrací na pachatele, kterému líčí důsledky jeho jednání.

Zmínku o prohlášení o dopadu trestného činu najdeme také v samotném trestním řádu, a to v ustanovení § 43, které zakotvuje právo učinit prohlášení v jakémkoli stadiu trestního řízení a v ustanovení § 212a obsahující právo poškozeného, který je zároveň i obětí, učinit toto prohlášení během hlavního líčení a odpovídající povinnost předsedy senátu umožnit mu tento krok učinit. Nejde však o omezení práva na prohlášení, které má oběť dle ustanovení § 43 během jakéhokoli stadia trestního řízení jako spíš o technické pravidlo postupu předsedy senátu v hlavním líčení, který je povinen umožnit výkon práva, a to nejpozději v závěrečné řeči poškozeného. Přednes lze přerušit jen výjimečně, pokud obsah zřejmě vybočuje z rámce projednávané věci.

Prohlášení může oběť učinit jak písemně, tak ústně, a to v kterémkoli stadiu trestního řízení. V případě, že je obětí osoba stížena duševní poruchou či dítě, je možné se setkat také s podobou prohlášení ve formě kreseb apod.³⁹

³⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016, str. 52

³⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 43 odst. 4

³⁹ GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 131

3.2.6 Peněžítá pomoc

Právo na peněžitou pomoc je institutem, který pomáhá překlenout oběti složitou situaci způsobenou trestným činem. Peněžitou pomoc poskytuje za splnění zákonných podmínek stát, konkrétně o jejím přiznání rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti. Spočívá v poskytnutí paušální částky v případech, kdy škoda, újma na zdraví nebo jiná nemajetková škoda způsobená trestným činem nebyla plně nahrazena.⁴⁰

Jedním z principů, na kterém poskytnutí této pomoci stojí, je princip subsidiarity explicitně vyjádřený v Evropské úmluvě o odškodňování obětí násilných trestných činů, ke které Česká republika přistoupila v roce 1999 (dále jen „Úmluva“). Článek druhý Úmluvy ukládá signatářskému státu povinnost přispět na odškodnění těch, kterým bylo ublíženo na těle a těch, kteří byli v péči osoby zemřelé, přičemž obojí nastalo následkem úmyslného trestného činu, pokud nelze zajistit odškodnění z jiných zdrojů. Platí, že způsobenou újmu má nahradit především pachatel. Pokud je však zřejmé, že se oběti takové zadostiučinění nedostane, nelze nechat oběť takzvaně na holičkách.

Podle stávající právní úpravy⁴¹ má na peněžitou pomoc od státu právo takový žadatel, kterému bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví nebo mu byla způsobena těžká újma na zdraví, dále některé osoby blízké pozůstalé po oběti a osoby, kterým zemřelý poskytoval výživu a v neposlední řadě zákon o obětech přiznává právo na peněžitou pomoc, pokud vznikla nemajetková újma oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo dítěti, na kterém byl spáchán trestný čin týrání svěřené osoby. Příjemcem peněžité pomoci tedy nemůže být každá oběť tak, jak ji tento zákon definuje.

Výše uvedeným osobám ale může být právo také odepřeno. Stát z logických důvodů neposkytuje peněžitou pomoc osobě, která je stíhaná jako spoluobviněný nebo která byla účastníkem předmětného trestného činu. Dále zákon o obětech odepírá v ustanovení § 27 přiznání peněžité pomoci osobě, která nedala souhlas se stíháním pachatele v případě, kdy je souhlas podmínkou k zahájení stíhání a osobě, která orgánům činným v trestním řízení neposkytla potřebnou součinnost. Ač je zákonodárcem poskytnut demonstrativní výčet takové „potřebné součinnosti“, považuji tuto podmínku odepření práva na peněžitou pomoc jako velmi obecnou a svádějící k příliš extenzivnímu výkladu.

Výše peněžité pomoci je limitována zákonnými částkami. Zastropování poskytovaných finančních prostředků vyplývá z myšlenky, že účelem toho institutu není primárně

⁴⁰Peněžítá pomoc obětem. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/obeti-trestnych-cinu-penezita-pomoc?clanek=penezita-pomoc-obetem-trestnych-ci-1>

⁴¹ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ust. § 23 a násl.

odškodnění oběti namísto pachatele. Způsob, jakým je částka oběti poskytovaná může být dvojitá – paušální částkou nebo tak, že oběť sama prokáže náklady spojené s léčením a dále prokáže ztrátu na výdělku. Takto prokázána částka je však limitována a snižuje se o součet všech částek, které již oběť z titulu náhrady škody obdržela (§ 28 ZoO). Oběť nemusí prokazovat výše uvedené skutečnosti, pokud již o výši rozhodl soud pravomocným rozsudkem. Problematikou obětí prokazovaných nákladů se zabýval Nejvyšší správní soud a v návaznosti i na tuto judikaturu byla novelizována související ustanovení zákona o obětech.

Rozsudkem ze dne 20. září 2018 Nejvyšší správní soud potvrdil rozhodnutí městského soudu, který zamítl žalobu, již se žalobkyně – oběť – domáhala poskytnutí peněžité pomoci nad rámec zákonem limitované částky, kterou lze státem poskytnout. Domnívala se, že pokud již soudy pravomocně rozhodly o způsobené škodě, která přesahuje zákonem stanovený limit poskytované částky, je oprávněna obdržet finanční prostředky v této výši i přesto, že několikanásobně převyšují limity uvedené v § 28 odst. 1 ZoO, to vše s odvoláním na § 28 odst. 2 ZoO, který, jak namítala, už limitaci částek neuvádí. Nejvyšší správní soud mimo jiné uvedl, že ustanovení § 28 odst. 2 ZoO „*není samo o sobě právním základem pro poskytnutí peněžité pomoci, nýbrž pouze usnadňuje pozici oběti trestného činu v řízení o žádosti o peněžitou pomoc při vyčíslení škody a nemajetkové újmy... smyslem a účelem ZOTČ není nahrazení veškerých škod způsobených oběti*“. Poškozené tak byla žádost v příslušném rozsahu zamítnuta.⁴²

Naopak dalším rozsudkem však Nejvyšší správní soud o necelých půl roku později v podstatě vytvořil třetí způsob poskytování peněžité pomoci, právě na základě sporného ustanovení § 28 odst. 2 ZoO. Nejvyšší soud v tomto rozsudku⁴³ tvrdí, že oběti nemusí prokazovat konkrétní druhy újmy, pokud již o její výši bylo pravomocně rozhodnuto soudy (až už v řízení adhezním nebo občanskoprávním). Tímto rozhodnutím tak Nejvyšší správní soud ukládá státu povinnost reparovat jakoukoli škodu nebo nemajetkovou újmu. A to právě s ohledem na odstavec druhý § 28 ZoO, o kterém v předchozím rozhodnutí explicitně tvrdí, že není právním základem pro poskytnutí peněžité pomoci. Za této situace by tak přiznání peněžité pomoci postrádalo významnou podmínku stanovenou v ustanovení § 25 ZoO, a sice fakt, že oběti byla trestným činem způsobená zhoršená sociální situace. Aktuální znění souvisejících ustanovení tak staví najisto, že právě obligatorní podmínku zhoršené sociální situace pro přiznání peněžité pomoci nelze nahradit pravomocným rozhodnutím soudu.

⁴² Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 20.9. 2018 sp. zn. 10 As 120/2018–33
Dostupné z: <https://vyhledavac.nssoud.cz/DokumentOriginal/Text/647825>

⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 29.1. 2010 sp. zn. 9 As 423/2018–31
Dostupné z: <https://vyhledavac.nssoud.cz/DokumentOriginal/Text/649182>

3.2.7 Novela provedená zákonem č. 130/2022

Tato novela začleňuje požadavky několika směrnic Evropské Unie. Směrnice o obětech trestných činů⁴⁴ garantuje právo na přístup k podpůrným službám nejen oběti, ale i jejím rodinným příslušníkům. Právní stav se novelizací sladil s faktickým stavem, neboť v praxi je již standardem, že poskytovatelé těchto služeb pomáhají i jiným osobám než pouze obětem⁴⁵ (zákonodárce pro tuto skupinu osob zvolil legislativní zkratku „dotčená osoba blízká“).

Tzv. non-cash směrnice stanovuje v článku 16 odst. 3 požadavek, aby byly právníckým osobám, na kterých byl spáchán trestný čin poskytnuty informace o postupech pro podávání oznámení s ohledem na trestný čin a úloze oběti v souvislosti s těmito postupy, o právu na poskytnutí informací o dotčeném případě, o dostupných postupech pro podávání stížností, pokud příslušný orgán nedodrží práva oběti v průběhu trestního řízení a o kontaktních údajích pro sdělování informací o jejich případě. Novela za účelem splnění těchto požadavků nově zakotvila práva náležející obětem – právníckým osobám. Zákonodárce šel nad rámec směrnice, neboť ta vyžaduje garantování vyjmenovaných práv pouze v souvislosti se spácháním vybraných trestných činů. Zákon o obětech trestných činů od této novely zaručí tato jednotlivá práva všem právníckým osobám bez ohledu na to, jaký trestný čin byl na nich spáchán.

Non-cash směrnice se dále blíže soustředí na práva osob, které utrpěly újmu v důsledku trestných činů spáchaných na základě zneužití osobních údajů. I tady se vyžaduje poskytnout relevantní informace (jak se chránit před negativními následky, například před poškozením dobrého jména a seznam specializovaných institucí poskytujících podporu ve věcech týkajících se totožnosti) osobám fyzickým i právníckým.⁴⁶

⁴⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

⁴⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 130/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 130/2022 Dz)

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgizf6mjtgbpwi6romnqt&rowIndex=0&refSource=toc#>

⁴⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/713 ze dne 17. dubna 2019 o potírání podvodů v oblasti bezhotovostních platebních prostředků a jejich padělání a o nahrazení rámcového rozhodnutí Rady 2001/413/SVV

4 Vývoj právní úpravy postavení poškozeného

Postavení poškozeného se během let samozřejmě vyvíjí a považují tedy za přínosné stručně shrnout jeho historický vývoj. Zohledňuji jak zákony platné a účinné před současným trestním řádem, tak některé z mnoha novel, které se promítly do právní úpravy postavení osoby poškozené trestným činem.

Věnuji se právní úpravě poškozeného v těchto historických trestních řádech:

- zákon č. 119/1873 ř.z., jímž se uvádí trestní řád ze dne 23. května 1873
- zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ze dne 12. července 1950
- zákon č. 64/1956 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) ze dne 19. prosince 1956
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ze dne 29. listopadu 1961

4.1 Trestní řád, vyhlášený 23. května 1873

Trestní řád z roku 1873 hovoří ve své páté kapitole o takzvaném soukromém žalobníkovi a účastníkovi soukromém. Soukromý žalobník, byl oprávněn dle textu zákona „*písemně neb ústně žádati, aby bylo zavedeno stíhání dle práva trestního*“ naopak účastníkem soukromým se stával ten, kdo se k trestnímu řízení pouze připojil.⁴⁷ Z výše uvedeného vyplývá, že postavení poškozeného záleželo na tom, zda se trestný čin stíhal z úřední povinnosti nebo zda se zahájením trestního řízení disponovala osoba, které bylo trestným činem ublíženo.

Právo připojit se k trestnímu řízení a mít tak postavení soukromého účastníka měl ale pouze takový poškozený, který se domáhal svého soukromoprávního nároku, vůči osobě obviněné, a to pouze do začátku hlavního přelíčení.⁴⁸

Soukromý účastník měl právo být soudu u státnímu zástupci nápomocen a dosáhnout tak svého zájmu na pachatelově odsouzení, mohl nahlížet do spisů, měl právo být obeslán k hlavnímu přelíčení. Vedle možnosti klást v hlavním přelíčení svědkům, obžalovanému a

⁴⁷ Zákon č. 119/1873 Ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního, § 46
Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjyg4zv6mjrhwta&groupIndex=0&rowIndex=0#>

⁴⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 62 a násl.

znalcům otázky mu zákon umožňoval podávat opravné prostředky a podpůrnou žalobu, pokud státní zástupce odepřel trestní stíhání nebo pokud od něj ustoupil. Poškozený, jako subsidiární žalobce, vstupoval na místo státního zástupce a stal se subjektem veřejné žaloby.

Institutem soukromého žalobce byla prolamována zásada oficiality, jíž byl Glaserův trestní řád ovládnán, a to u takových deliktů, o kterých trestní zákon z roku 1852 stanovil, že se stíhají k návrhu osoby soukromé, pokud jí bylo trestním činem ublíženo. V případě podání soukromé žaloby se ale žalobci nedostávalo stejného rozsahu práv jako státnímu zástupci. Byl například omezen v možnostech podávat opravné prostředky v rozsahu práva nahlížet do spisu.⁴⁹

Právní úprava dle tzv. Glaserova trestního řádu z roku 1873 platila v českých zemích až do roku 1950.

4.2 Poškozený po roce 1950

Trestní řád z roku 1950 už nedává poškozenému možnost soukromé žaloby. Zahájení trestního řízení je dáno pouze do rukou prokurátora a poškozený mohl nadále dát jen podnět k trestnímu řízení.

Poškozeným byl ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. K tomuto vymezení Růžička uvádí, že postavení poškozeného bylo příznáno jen tomu, kdo měl oprávnění žádat, aby uplatnil svůj nárok na náhradu škody v trestním řízení, popřípadě v řízení adhezním.⁵⁰ V tomto lze spatřovat jeden z nejvýraznějších rozdílů mezi tehdejší a nynější postavením poškozeného. Dle současné právní úpravy je poškozeným i taková osoba, která neuplatňuje nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Svůj nárok měl poškozený možnost uplatnit až do doby, než se soud odebral k závěrečné poradě (§ 164).

Trestní řád v ustanovení § 48 zdůrazňoval, že poškozenému musí být poskytnuta možnost uplatnit své nároky v trestním řízení. K tomuto obecnému právu sloužila následující dílčí práva:

- právo nahlížet do spisů měl jak poškozený, tak jeho zmocněnec, v případě, že by mohl být zmařen účel trestního řízení, měl prokurátor právo nahlédnutí do spisu poškozenému odepřít (§ 66)
- právo být vyzvolán o hlavním líčení a o odvolacím líčení (§ 189)

⁴⁹ GRĚVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. str. 19

⁵⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 134 a násl.

- právo klást vyslýchaným osobám otázky v souladu s § 151
- právo učinit v hlavním líčení návrh k uplatnění svého nároku (§158 odst. 1)
- právo podat odvolání, a to pouze proti odsuzujícímu rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nárocích vzešlých z trestného činu (§ 173 odst. 1)

Dále se o poškozeném zmiňuje např. § 181 (poškozený byl předsedou senátu vyrozuměn o zastavení trestního stíhání, § 64 upravující doručování písemností, dle § 68 byl pravomocně odsouzený povinen poškozenému nahradit jeho vynaložené náklady nebo § 196, který připouští změnu rozsudku v odvolacím řízení v neprospěch obviněného, podá-li poškozený odvolání.

4.3 Trestní řád z roku 1956

Trestní řád z roku 1956 pokračoval v myšlence, že v rámci procesní ekonomie je vhodné o nárocích poškozeného rozhodovat během jednoho „hlavního“ trestního řízení, aniž by bylo nutné konat další – občanskoprávní. Také ani v tomto právním předpisu se neseťkáme se zakotvením soukromé nebo podpůrné žaloby či jiné možnosti iniciovat trestní řízení z pozice poškozeného, pomineme-li možnost podání trestního oznámení a dát tak k samotnému trestnímu řízení podnět.

V § 7 odst. 5 je poškozenému přiznáno postavení strany trestního řízení, tedy takového subjektu, který je oprávněný obžalobu buď podporovat, nebo se proti ní obhajovat, a tak poškozenému, stejně jako dnes, příslušelo zvláštní postavení mezi subjekty trestního řízení.

Ustanovení § 7 odst. 10 pak podává definici poškozeného, jako toho, komu „byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních“. Zároveň ve stejném odstavci zákon odepírá postavení poškozeného tomu, kdo je v řízení zároveň spoluobviněným. Takto podaná definice opětovně, podobně jako v trestním řádu z 1950 naznačuje, že pojem poškozeného je opět užší, když mu takové postavení přiznává pouze, pokud může proti obviněnému uplatnit své občanskoprávní nároky. Muselo jít o nárok na nějaké majetkové plnění. Stejně jako dle dnešní úpravy je důležité zdůraznit, že ke škodě poškozenému muselo dojít v příčinné souvislosti s trestným činem. Bylo tedy možné rozhodovat o nárocích, které se daly uplatňovat žalobou dle hlavy XI. 2. dílu občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb. Poškozený musel o přiznání nároku požádat nejpozději už do zahájení hlavního líčení (§ 244 odst. 5).

Právo poškozeného žádat v trestním řízení o přiznání nároku na náhradu škody však bylo omezeno. Nepříslušelo tak nikomu, i v případě, že měl postavené poškozeného, pokud o trestném činu rozhodoval v prvním stupni krajský soud. Šlo o trestné činy v hlavě první zvláštní části trestního zákona (číslo), pro které bylo možné uložit trest smrti nebo trest odnětí svobody s dolní hranicí nejméně pět let a dále trestné činy protistátní jako např. podvracení republiky nebo sabotáž.

4.4 Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Ve stručném historickém exkurzu se dostávám k trestnímu řádu platnému až dodnes. Trestní řád č. 141/1961 Sb., s ohledem na dobu přijetí byl samozřejmě již mnohokrát novelizován a mnohé novely se dotýkaly i ustanovení upravující postavení poškozeného tak, aby odpovídala dnešním standardům ochrany lidských práv. Z novelizací jsem si dovolila vybrat pouze ty, které považuji za nejpodstatnější tím, že se dotkly postavení poškozeného, jeho oprávnění nebo zasáhly do úpravy adhezního řízení.

4.4.1 Původní znění

Až tento trestní řád, narozdíl od předchozích úprav, definuje pojem poškozeného široce. Poškozeným byl ten, komu bylo, dle ustanovení § 43 ublíženo na zdraví nebo komu byla způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Nárok poškozeného tak nemusel být majetkové povahy. Jak uvádí Růžička, dřívější trestní řád těsně spojoval pojem poškozeného s adhezním řízením.⁵¹ Měl-li být poškozený připuštěn do trestního řízení, musel uplatňovat proti obviněnému občanskoprávní nárok, o němž mělo být řízeno v témže řízení. Poškozenému, jako subjektu s postavením strany trestního řízení tak začalo z širšího pojetí pojmu právo ovlivňovat průběh trestního řízení tak, aby soud došel ke spravedlivému rozhodnutí, aniž by musel uplatňovat nárok na náhradu škody způsobené mu trestným činem.

Práva poškozeného jsou vyjmenována taktéž v § 43, další najdeme i v jiných ustanoveních trestního řádu. Některá z nich však náleží pouze takovému poškozenému, který uplatňuje nárok na náhradu škody a disponuje jimi jako subjekt adhezního řízení.

⁵¹ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str.189

Práva přiznaná všem poškozeným

- právo nahlížet do spisu
- právo účasti na hlavním líčení a na veřejném zasedání konaném o odvolání
- právo být poučen o svých právech a právo mít možnost jejich uplatnění
- právo činit návrhy na dokazování
- právo vyjádřit se k věci před samotným skončením řízení

Práva přiznaná pouze těm poškozeným, kteří uplatňují nárok na náhradu škody

- právo navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit způsobenou škodu
- právo podat opravný prostředek

K omezení práv poškozeného docházelo v následujících případech. V případě konání stanného řízení se práva poškozeného omezovala především z povahy řízení. I zde, jako v předcházejícím trestním řádu se výjimky z uplatnění práv poškozeného vyskytují, pokud o trestném činu rozhoduje v prvním stupni krajský soud. Zde však, odlišně, záleží na úvazu soudu, zda povolí poškozenému účast na řízení, a to podle povahy projednávané věci. Tato omezení měla zabránit zbytečným průtahům ve specifických případech (závažnost trestné činnosti, povaha stanného řízení).

Významnou změnou týkající se adhezního řízení byl fakt, že poškozený mohl uplatňovat náhradu jakékoli škody, nikoli pouze, jak tomu do té doby bylo, náhradu škody, které bylo možné se dožadovat pouze vpřed soudem v občanskoprávním řízení.

Ustanovení § 43 odst. 3 umožňovalo prokurátorovi, aby soudu navrhl uložit obžalovanému povinnost nahradit škodu. Měl tak učinit, vyžadovala-li to „ochrana zájmů společnosti, socialistických organizací nebo pracujících“, zákon přitom zdůrazňuje škodu způsobenou na majetku v socialistickém vlastnictví. Toto prokurátor mohl navrhnout i proti vůli poškozeného. Náhrada škody se nepřiznávala státu, ale samotnému poškozenému.

4.4.2 Novela provedená zákonem č. 178/1990 Sb.

První novela po revolučním roce 1989 reagovala na aktuální společenské změny. Postupně se v českém právním řádu začaly objevovat nové přístupy k poškozenému. Nejen prosazování mezinárodních vlivů mělo za následek, že se počal klást důraz na citlivější zacházení s osobami postiženými trestným činem. Velkou zásluhu na vzniku dnešní,

doufejme že i do budoucna stále se zlepšující právní úpravě týkající se jejich oprávnění, mělo viktimologické pojetí oběti a zároveň uvedení pojmu oběti do právního řádu.⁵²

Bezesporu nejvýznamnější, bylo zavedení institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného, kterému se podrobněji věnuji v kapitole 6. Dále se novelou zrušilo oprávnění prokurátora podat návrh na náhradu škody, a to i proti vůli poškozeného, které vyplývalo z úpravy v trestním řádu z roku 1961.

4.4.3 Novela z roku 1993

Zákon č. 292/1993 provedl změny především v koncepci přípravného řízení. Postavení poškozeného se dotkla tím, že přesněji formulovala povinnost soudu ustanovit poškozenému opatrovníka za splnění uvedených podmínek. Předchozí, zřejmě nevyhovující, znění § 45 odst. 2 trestního řádu soud „*může k výkonu těchto práv poškozenému ustanovit opatrovníka*“ nedostatečně chránilo zastupování zájmů poškozeného, pokud ten není z nějakého důvodu schopen naplno uplatňovat a jeho novelizované znění již soudu ustanovení opatrovníka ukládá jako povinnost. Dále novela zakotvila povinnost doručit usnesení o odložení věci poškozenému, který následně může proti němu podat stížnost.

4.4.4 Velká novela trestního řádu

Nejrozsáhlejší změna právní úpravy trestního procesu byla provedená zákonem č. 265/2001 Sb. účinným od 1. ledna 2002. Dosavadní znění trestního řádu bylo kritizována pro nedostatečnou úpravu práv poškozených a právě tzv. velká novela trestního řádu na výtky (aspoň zčásti) reaguje.

Samotného pojmu poškozený se dotkla vložím ustanovení § 43 odst. 2, které upřesňuje, že poškozeným není ten, kdo se trestným činem pouze cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, čímž se například podle L. Petříčka zužuje prostor pro účelová tvrzení, že je někdo v postavení poškozeného.⁵³ Důvodová zpráva k novele odůvodňuje vložení odstavce tím, že původní vymezení pojmu bylo až příliš široké a je tedy vhodné

⁵² RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 213

⁵³ PETŘÍČEK, Libor. *K postavení poškozeného v trestním řízení*. Bulletin advokacie, 2002, č. 6-7, str. 62-73
Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgjpweyk7gzptox3tl43de&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

zdůraznit, že osoby, které jsou trestným činem postiženy jen zprostředkovaně nebo které se takto bez důvodu pouze samy označují, nelze do pojmu poškozený zahrnout.⁵⁴

Trestní řád po této novele umožňoval poškozenému vzdát se svých procesních práv výslovným prohlášením vůči orgánu činnému v trestním řízení, neboť poškozeného nelze k výkonu jeho práv nutit. Také se rozšířil okruh procesních práv. Bylo zakotveno právo být písemně poučen o nemožnosti dát souhlas s trestním řízením po marném uplynutí lhůty vymezené k vyjádření nebo o oprávněních vyplývajících z nového institutu narovnání, respektive tomu odpovídající povinnost orgánů činných v trestním řízení. Ustanovení § 51a nově zakotvilo právo poškozeného na bezplatné zastoupení nebo na zastoupení za sníženou odměnou, jehož neexistenci bych považovala za nejpálčivější problém tehdejšího znění trestního řádu vzhledem k tomu, že ani nejpodrobnější úprava procesních práv poškozeného nemůže dostačovat, pokud je není v praxi schopen uplatnit z důvodu nedostatku finančních prostředků.

Další novinkou bylo zavedení institutu společného zmocněnce, který zastupuje poškozené v případě jejich velkého počtu. Rozšířila se možnost poškozeného podávat opravné prostředky zavedením nového oprávnění podat stížnost proti konečným rozhodnutím v přípravném řízení (stížnost proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu a stížnost proti usnesení o zastavení trestního řízení).

Novela měla vliv i na právní úpravu adhezního řízení pozměněním ustanovení § 228 odst. 1, který nově stanovil, že „*soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným*“ za předpokladu, že škoda nebyla v této výši nahrazena a uložení povinnosti k náhradě nebrání zákonná překážka. Tato úprava má předcházet nesprávnému postupu soudu, který by i v případě přesného určení výše škody způsobené trestným činem odkazoval poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení a je také vyjádřením zásady, aby již v rámci trestního řízení došlo k vyrovnání hodnot uniklých z majetku poškozeného nebo vyrovnání nemajetkové újmy způsobené trestným činem.⁵⁵

⁵⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 265/2001 Dz. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgayv6mrwgvpwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0>

⁵⁵ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení po novele trestního řádu účinné od 1. ledna 2002*. Justiční praxe, 2002, č. 4, s. 207-214. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgjpwu4c7grpxgxzsga3q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

4.4.5 Novela provedená zákonem č. 45/2013 Sb.

Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů byl dalším zdrojem pro změny v postavení poškozeného. Jelínek⁵⁶ přijaté změny rozděluje do tří skupin. Na změny v postavení, bezprostředně související s nově přijatým zákonem, přičemž se uplatní v něm obsažená ustanovení, a to buď přímo na základě výslovného odkazu v trestním řádu nebo na základě faktické souvislosti zákona o obětech a trestního řádu. Další skupina obsahuje změny související s ochranou poškozeného, a to především změny v ustanovení upravující výslech poškozeného tak, aby se předešlo sekundární viktimizaci a minimalizovala potenciální emocionální újma hrozící poškozenému při styku s orgány činnými v trestním řízení během vyšetřování trestného činu. Tato snaha se promítla například do ustanovení § 101 výslovným zdůrazněním, že při výslechu svědka je nutné šetřit jeho osobnost nebo požadavkem, aby otázky, které směřují do intimní oblasti svědka (poškozeného) byly kladeny pouze je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Vyslýchající osoba při těchto otázkách musí postupovat zvláště šetrně a formulovat je s ohledem na věk či psychický stav svědka.

Konečně změny v pomyslné třetí skupině rozšiřují procesní práva poškozených, tak aby se do určité míry jejich procesní postavení vyrovnalo postavení obviněného v trestním řízení, pokud jde například o nově zavedené oprávnění poškozeného seznámit se s výsledky vyšetřování nebo učinit návrh na doplnění.⁵⁷

Tato novela také přinesla novou zásadu zvláštního, šetrného přístupu k poškozenému.

5 Poškozený ve světle principů restorativní justice

Další téma práce úzce souvisí s nastíněným historickým vývojem. Moderní právní řády se vyznačují důrazem na restorativní pojetí justice, které se začíná prosazovat od druhé poloviny minulého století jako reakce na dlouhodobě zakořeněné represivní pojetí justice. Český systém trestního práva tyto změny reflektuje především od počátku 90. let.

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů*. Kriminálníka: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi. č. 3/2013, ISSN 1210-9150, str. 162

⁵⁷ Tamtéž

5.1 Východiska restorativní justice

Významným posunem v nahlížení na osobu poškozeného poskytl příklon k restorativnímu (obnovujícímu) pojetí justice, které se vyznačuje především zájmem o potřeby oběti trestného činu.⁵⁸ Jak uvádí Howard Zehr, pomyslný duchovní otec a jeden z nejvýznamnějších zastánců nového přístupu k trestní justici, justiční proces v mnoha případech spíše přispívá k dalšímu prohlubování konfliktů založených spácháním trestného činu.⁵⁹ Úkolem restorativní justice by mělo být, jak už z názvu vyplývá, navrácení vztahů ve společnosti do rovnováhy. Jde o takový přístup ke spravedlnosti, který má za úkol vytvořit konsenzus mezi pachatelem a poškozeným o tom, jak napravit škodu způsobenou trestným činem. Taková náprava může vedle peněžitého vyrovnání zahrnovat i omluvu či jiná opatření, která povedou k co největší satisfakci na straně poškozeného nebo opatření, která do budoucna zabrání pachateli ve způsobení další škody. Obnovující justice by ovšem neměla být zaměňována s mediací. Jejím výstupem není smíření mezi poškozeným a pachatelem. Nabízí však zprostředkování a to, zda dojde k odpuštění je volbou zúčastněných stran (jednou ze stran mohou být i zástupci společnosti nebo zasažené komunity).

5.2 Justice odplatná

V opozici stojí spravedlnost takzvaně odplatná. Odplatná justice ovšem zapomíná na potřeby poškozeného, trestný čin je vnímán primárně jako porušení zákona, a tedy útok na pravidla daná státem. Pachatelovo potrestání je vnímání jako odplata a jako poškozený zde figuruje především stát. Spravedlnosti je učiněno zadost tím, že je pachateli uložen trest.

Poškozený je zde v pozici pouhého pozorovatele, pasivního účastníka, jeho roli přejímá stát a vyrovnání materiální škody nebo imateriální újmy se neočekává.⁶⁰

Nelze ovšem tvrdit, že moderní trestní právo upustilo od všech prvků retributivní justice. V současné době se oba přístupy spíše doplňují s tím, že na ose mezi oběma přístupy vychyluje ve prospěch pojetí restorativní justice.

⁵⁸ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 11

⁵⁹ Tamtéž, str. 4

⁶⁰ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 17 a násl.

5.3 Důraz na potřeby poškozených

Jak uvádí Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech, mezi základní zásady patří mimo jiné princip náhrad újmy oběti, dialog, participace oběti, a spravedlivá péče o potřeby a zájmy zúčastněných.⁶¹

Howard Zehr, předkládá čtyři následující základní potřeby poškozeného:

- 1) *Potřebu informací.* Poškozený má mít možnost se seznámit s úplnými informacemi, a to v co největším možném rozsahu. Měly by mu odpovídat na otázky proč k trestnému činu došlo, co mu předcházelo a následovalo, kdo je pachatelem a jaké byly nebo jsou jeho motivy. Informace, které jsou poškozeném poskytnuty během samotného trestního řízení jsou ale co do rozsahu pouhým minimem.
- 2) *Potřebu říkat pravdu.* Potřeba převyprávět to, co se poškozenému stalo a jakým čelí následků, jako součást terapeutického procesu vyrovnávání se s trestným činem.
- 3) *Potřebu zplnomocnění* neboli navrácení kontroly na jeho životem.
- 4) *Potřebu náhrady škody nebo ospravedlnění* nejen jako skutečné vyrovnání majetkových hodnot, ale také jako ospravedlnění, vyrovnání nemajetkového „dluhu“.

V každém z výše zmíněných bodů se v ideálním případě předpokládá aktivní zapojení pachatele. Tak pouze pachatel může poskytnout informace o vnitřní motivaci ke spáchání trestného činu, přímo na něj by měl mít poškozený možnost se obrátit a vyložit mu, jak jej trestný čin zasáhl a v neposlední řadě pachatel nahrazuje způsobenou škodu. Dalším úkolem pachatele je převzetí odpovědnosti a osobní přerod spočívající ve vyrovnání se s jeho problémy, závislostmi a jeho následná integrace do společnosti.⁶²

5.4 Shrnutí

Český právní řád poskytuje řešení potřeb poškozených nastíněné v předchozí kapitole především v zákoně o obětech trestných činů. Jde o typický právní předpis začleňující zásady restorativní justice. Zároveň lze čerpat i z institutů upravených v trestním řádu. Tak například

⁶¹ Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech přijaté dne 3. 10. 2018

Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/RJ_SfCh_RestJus_doporuceni-1.pdf

⁶² Zehr, H. *Úvod do restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 11

prohlášení o dopadu trestného činu pokrývá potřebu poškozeného říkat pravdu. Domnívám se ale, že zákonem zakotvené instituty a možnost jejich uplatnění je stále pouhým minimem, které se péče o poškozené a oběti žádá. Jak jsem již nastínila v samotném úvodu, nelze se spoléhat pouze na prostředky práva. Potřeba informací a zplnomocnění musí přesahovat i do jiných oborů zabývajících se starostí o osoby poškozené trestným činem.

6 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Institutem zavedeným do trestního řádu zkraje 90. let minulého století provedl zákonodárce zásah do zásad oficiality a legality. Podstatou těchto procesních zásad výslovně uvedených v ustanovení § 2 odst. 3 a 4 TŘ je povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví a následně povinnost všech orgánů činných v trestním řízení postupovat z úřední povinnosti (*ex officio*), nikoli na základně podnětů jiných subjektů.

U taxativně vyjmenovaných trestných činů v ustanovení § 163 odst. 1 TŘ je poškozený nadán dispozičním právem udělit či neudělit souhlas s trestním stíháním pachatele nebo s pokračováním již zahájeného trestního stíhání, jsou-li poškozený a pachatel v příbuzenském nebo obdobném vztahu. Trestní řád při definici vztahu rozlišuje dva případy. Jedním případem je trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 a 2 TZ. Souhlasu poškozeného je zde třeba, pouze pokud je ve vztahu k obviněnému manželem, partnerem nebo druhem. Druhý případ zahrnuje zbylé vyjmenované trestné činy a odkazuje na ustanovení § 100 odst. 2 TŘ, podle něž má právo odepřít výpověď jako svědek jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh. Je-li pachatelem tato, zjednodušeně řečeno, osoba blízká, souhlas poškozeného bude nutný. Vztah poškozeného a pachatele musí existovat v době trestního stíhání.⁶³

Blízký vztah mezi poškozeným a pachatelem vytváří kolizi mezi veřejným zájmem na trestním stíhání pachatele a soukromým zájmem poškozeného, na kterého může mít potrestání pachatele negativní dopad. Zákonodárce tuto skutečnost reflektoval a umožnil tak poškozenému se nepříznivým důsledkům vyvarovat.

Veřejný zájem však převažuje, a souhlas poškozeného nebude potřeba, pokud byla trestným činem způsobena smrt. Prakticky přichází z uvedených trestných činů v úvahu trestné činy ublížení na zdraví, neposkytnutí pomoci či ohrožení pohlavní nemocí.

⁶³ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 547

Trestní stíhání se dále nepodmiňuje souhlasem, pokud je poškozeným osoba mladší 15 let, nebo pokud poškozený není pro duševní chorobu či poruchu schopen souhlas dát. V obou případech platí, že pokud se okolnosti změní (osoba dosáhne 15 let věku, respektive se uzdraví z duševní poruchy) jsou orgány činné v trestním řízení povinny si souhlas osoby zajistit.

Konečně čtvrtým případem, kdy se souhlas nevyžaduje, pamatuje na situaci, kdy je poškozený vystaven nátlaku nebo výhrůzkám.

Jsou-li splněny zákonné podmínky a souhlas poškozeného se stíháním je třeba zajistit, orgán činný v trestním řízení je povinen výslovně vyzvat poškozeného, aby se v dané lhůtě vyjádřil, zda souhlasí s trestním stíháním osoby. Délka lhůty je závislá na konkrétním případě a její maximální délka je 30 dnů. Po uplynutí dané lhůty již souhlas nemůže dát a o tom musí být řádně poučen. Poškozený má možnost výslovným prohlášením vzít souhlas zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Pokud tak učiní, není již možné jej znovu udělit.

Souhlas musí poškozený učinit srozumitelným a určitým způsobem. Nesmí vzbuzovat žádnou pochybnost o svém významu. Projevením souhlasu s trestním stíháním nemůže být uplatnění nároku na náhradu škody, nevyužití práva odepřít výpověď nebo podání trestního oznámení.⁶⁴

Není-li souhlas dán, orgány činné v trestním řízení tedy nemohou zahájit trestní řízení nebo v něm pokračovat z vlastní iniciativy. Nesouhlas tak zakládá nepřipustnost trestního stíhání podle § 11 TŘ a pokračovat v něm je možné, pouze pokud obviněný prohlásí, že na projednání věci trvá.

Institut souhlasu s trestním stíháním se nevztahuje na situaci, kdy se poškozeným stane právnická osoba, neboť ta nemůže být k obviněnému ve vztahu předpokládaném § 100 TŘ a z povahy věci se neuplatní (§ 1 odst. 2 TOPO).

Podle mého názoru se nelze ubránit myšlence a otázce, podle jakého klíče byl vybrán taxativní seznam trestných činů, jejichž trestní stíhání je podmíněno souhlasem poškozené osoby. Závažnost vybraných trestných činů není jejich společným jmenovatelem, neboť se pohybuje, jednoduše řečeno, od závažných ublížení na zdraví po zatajení věci. Za problematické lze považovat také to, že výše škody u majetkových trestných činů není nijak zohledněna, stejně jako možnost opakované trestné činnosti pachatele takových trestných činů.

⁶⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 538, 539

7 Adhezní řízení

Shrňeme-li práva poškozeného do dvou základních a poněkud zjednodušujících skupin, budeme hovořit v první řadě o účasti na trestním řízení v jeho různých fázích.

Druhou skupinou je pak právo na náhradu způsobené škody, čímž je poškozenému poskytnuta satisfakce. O náhradě škody soud často rozhoduje v takzvaném adhezním řízení – řízení ve kterém rozhoduje podle hmotného práva jiné povahy než trestní (obvykle podle občanského zákoníku), ale stále v rámci řízení trestního (podle trestního řádu). Použití jiného procesního předpisu není přípustné, a to ani analogicky.⁶⁵

7.1 Adhezní řízení v kontextu řízení trestního

Účelem adhezního řízení, které je neoddělitelnou součástí trestního řízení, je projednání a rozhodnutí o nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, jež řádně a včas uplatňuje poškozený. S trestním řízením jej pojí především proces dokazování. Adhezní (připojené) řízení má totiž vůči trestnímu řízení toliko podpůrnou úlohu. Smyslem trestního řízení není provádět rozsáhlé a časově náročné dokazování k nárokům poškozeného, které zcela vybočuje z potřeb řízení trestního, čímž je rozhodnutí o vině a trestu.⁶⁶

Ve své podobě adhezní řízení nahrazuje řízení občanskoprávní, ve kterém by se jinak nárok poškozeného projednával a později by o něm bylo i rozhodnuto.

7.2 Rozhodování o nároku poškozeného v adhezním řízení, charakteristika adhezního řízení

O náhradě škody je tedy možné rozhodnout už během samotného trestního řízení. Název adhezní řízení pochází z latinského *adhaere* – lnout. Řízení o náhradě škody lze vést jako samostatné řízení nebo může být vedeno souběžně s trestním řízením a přilnout tak k trestnímu řízení stávajícímu. V trestním řízení se vedle rozhodování o vině a trestu rozhodne i o poškozeným uplatňovaném nároku na náhradu škody. Takový postup je z mnoha hledisek vhodnější, za všechny lze zmínit rychlost, hospodárnost nebo zdůraznění preventivně-

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan., KUČHTA Josef. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání, Praha: C.H. Beck, 2013, str.765

⁶⁶ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-5-28]. ASPI_ID KO141_1961CZ
Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/61/1/2>

výchovného účelu uloženého trestu tím, že se současné rozhodne i o povinnosti obžalovaného nahradit škodu kterou způsobil trestným činem, za který je odsouzen.⁶⁷ Dále poškozený není nucen k vyšším výdajům v podobě právního zastoupení nebo soudního poplatku v případě, že by o nároku na náhradu škody mělo být rozhodnuto separátně. Adhezní řízení na rozdíl od řízení občanskoprávního nezatěžuje poškozeného důkazním břemenem.

Růžička shrnuje základní charakteristiku adhezního řízení těmito body⁶⁸:

- 1) Adhezní řízení není vedeno z úřední povinnosti. Podmínkou adhezního řízení je vždy žádost – návrh poškozeného, který se včas přihlásí se svým nárokem. Na rozdíl od trestního řízení se zde neuplatní zásada oficiality.
- 2) Návrhem poškozeného je soud vázán a nemůže jej, ani částečně, zamítnout. Zároveň nemůže soud poškozenému přiznat více než svým návrhem požaduje.
- 3) Soud o nároku rozhoduje podle hmotněprávních předpisů jiných než trestních, ale procesním postupem podle trestního řádu.

Předestřené výhody a rozhodnutí v adhezním řízení však nelze uskutečnit ve všech případech, kdy poškozenému vznikla škoda. Obžalovanému lze v rozsudku uložit povinnost nahradit škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení jen za kumulativního splnění konkrétních podmínek. Soud rozhodl odsuzujícím rozsudkem (obžalovaný byl uznán vinným), přičemž takovým rozsudkem je i rozsudek, kterým soud schvaluje dohodu o vině a trestu nebo trestním příkazem a škoda nebo nemajetková újma vznikla nebo bezdůvodné obohacení bylo obžalovaným získáno v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je uznán vinným. Jak už bylo řečeno, adhezní řízení neslouží k dalšímu širšímu dokazování. Výše a rozsah uplatňovaného nároku musí být v rámci řízení již dostatečně prokázána. Nebrání-li rozhodnutí soudu jiná překážka (například právo na náhradu škody prekludovalo nebo bylo promlčeno a námitka promlčení byla uplatněna obviněným), je při splnění těchto podmínek soud povinen o nároku poškozeného rozhodnout a nesmí poškozeného odkazovat s jeho nárokem na občanskoprávní nebo jiné řízení.⁶⁹

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 1765

⁶⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 459

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan, KUČHTA, Josef. a kol. *Trestní právo procesní.* 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 766

7.2.1 Uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení

Poškozený uplatňuje nárok na náhradu škody vždy vůči konkrétní osobě, proti konkrétnímu obviněnému. V případě že je nárok uplatňován vůči více osobám, je povinen uvést, jestli požaduje náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení společně a nerozdílně anebo podílově s ohledem na jejich účasti na způsobení škody, nemajetkové újmy nebo získání bezdůvodného obohacení.⁷⁰ Obrací se na soud, aby, pokud vydá odsuzující rozsudek, do něj zahrnul i povinnost danou odsouzenému k náhradě škody, nemajetkové újmy nebo k povinnosti vydat bezdůvodné obohacení. Ustanovení § 43 trestního řádu konkretizuje v 3. odstavci formu a způsob jakým tak poškozený musí učinit. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poučit poškozeného o jeho právech a povinnostech (především o povinnosti nesení důkazního břemene) tak, aby mu bylo co nejvíce ulehčeno a umožněno uplatnit nárok na náhradu škody. Nárok musí být uplatněn řádně a včas, tedy splňovat následující podmínky:

- 1) Poškozený musí dostatečně ozřejmit důvody uplatnění nároku, dále
- 2) konkretizovat a odůvodnit výši nároku.
- 3) Návrh musí poškozený učinit nejpozději před dokazováním v hlavním líčení, tak aby soud byl obeznámen s tím, v jakém rozsahu je nutné vést dokazování ohledně výše nároku. Sjednává-li se dohoda o vině a trestu, musí návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Problematická je skutečnost, že vydává-li se trestní příkaz, je třeba, aby nárok poškozený uplatnil před samotným vydáním. Poškozený však zpravidla nebude o zamýšleném rozhodnutí samosoudce o vydání trestního příkaze informován.

7.2.2 Průběh adhezního řízení

Pokud si adhezní řízení pomyslně rozdělíme na jednotlivé fáze, úpravu jeho začátku, respektive jeho zahájení před soudem nalezneme v § 206 trestního řádu. Předseda soudu se po přednesení obžaloby státním zástupcem dotáže poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody, nemajetkové újmy nebo k vydání bezdůvodného obohacení a v jakém rozsahu, za předpokladu, že je poškozený (případně jeho

⁷⁰ Tamtéž, str. 767

opatrovník, zákonný zástupce, zmocněnec nebo společný zmocněnec) přítomen při hlavním líčení. Nedostavil-li se, může předseda senátu jeho uplatňovaný nárok přečíst ze spisu. Samozřejmě poškozený musí právem na náhradu škody disponovat, tj. být subjektem adhezního řízení.

Co nastává v případě, kdy předseda soudu nesplní povinnosti vyjmenované v § 206 trestního řádu? Pokud předseda senátu nepřechte nárok poškozeného ze spisu, nemůže tato skutečnost odejmout poškozenému účinky řádně uplatněného nároku. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu⁷¹ nelze zaměnit uplatnění nároku na náhradu škody s pouhou prezentací tohoto nároku. Ve skutečnosti totiž zpravidla poškozený uplatňuje nárok už v přípravném řízení. Dotaz předsedy senátu lze tak mít za určitou poslední možnost poskytnutou poškozenému, aby se se svým nárokem připojil k trestnímu řízení. Pokud se předseda senátu poškozeného nedotáže, za uplatňuje svůj nárok, může toto pochybení založit důvod k podání opravného prostředku poškozeným z důvodu porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, kterým bylo způsobeno, že v rozsudku chybí výrok o náhradě škody. Opomenutí však nemůže být důvodem pro navrácení lhůty zákonem poskytnuté poškozenému k uplatnění nároku.⁷²

Adhezní řízení splývá s hlavním líčením především ve fázi dokazování. Povinnost poškozeného uplatnit svůj nárok nejpozději před zahájením dokazování v hlavním líčení tak má své opodstatnění, pokud má proces dokazování objasnit i ty skutečnosti, které jsou podstatné pro rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody. Zároveň platí, že poškozený je oprávněn svůj návrh upřesnit podle výsledků dokazování, a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě. Poškozený je sice povinen již v návrhu konkretizovat a odůvodnit výši uplatňovaného nároku, může ale výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení vyčíslit pouze prozatímní minimální částkou. Soud je přitom povinen poškozeného informovat o tom, zda má pro rozhodnutí o jeho nároku dostatečný podklad a poskytnout mu součinnost sdělením, jaká tvrzení jsou třeba v soudcovské lhůtě doplnit.

⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 10. 2015 sp. zn. 7 Tdo 1032/2015

Dostupné z:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/FAA3ACF7C06FBEF1C1257F290041609F?openDocument&Highlight=0,

⁷² DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. Trestní řád: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-6-1]. ASPI_ID KO141_1961CZ

Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/13/61/1/2#pa_206

7.2.3 Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného

Samotné rozhodování o nároku poškozeného upravuje trestní řád v § 228 a § 229. Soud poškozenému přiznává nárok na náhradu škody, jestliže je samotný nárok a jeho výše v hlavním líčení prokázán. V opačném případě, tedy pokud na základě dokazování soud nemá podklad pro uložení povinnosti obžalovanému na náhradu škody, soud odkáže poškozeného s celým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Stejně tak jej odkáže v případě, kdy by se v důsledku potřeby dokazování nároku poškozeného neúměrně protáhlo trestní řízení a také, pokud došlo ke zproštění obžaloby ohledně skutku, kterým měla být škoda způsobena. V situaci, kdy soud přiznává poškozenému nárok jen zčásti, odkáže jej na občanskoprávní řízení se zbytkem uplatněného nároku.

Soud nemůže řádně uplatněný nárok poškozeného zamítnout, a to ani zčásti. Musí o něm rozhodnout vždy, s výjimkou postupu podle § 206 odst. 3 a 4, kdy usnesením rozhodne o tom, že poškozeného s jeho nárokem k řízení nepřipouští nebo že poškozený nemůže uplatňovat svůj nárok v trestním řízení.⁷³ Soud nemůže návrh zamítnout ani kdyby dospěl k závěru, že nárok nevznikl nebo že vznik škody spoluzavinil poškozený.⁷⁴

Rozhodnutí soudu o nároku poškozeného je součástí rozsudku a má charakter samostatného oddělitelného výroku.⁷⁵ Výrok o povinnosti obžalovaného k náhradě škody je soud povinen řádně odůvodnit podle ustanovení § 125 trestního řádu. Obsahuje přesné označení osoby oprávněného a přesné označení nároku, který byl poškozenému přiznán. Výrok je vykonatelný po nabytí právní moci rozsudku.⁷⁶

7.2.4 Odkázání poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení

Jak jsem již uvedla, soud odkáže poškozeného s jeho včasné a řádně uplatněným nárokem na náhradu škody na občanskoprávní řízení, nebo na řízení před jiným příslušným orgánem, pokud by mělo k prokázání nároku dojít k dalšímu komplikovanému dokazování překračujícímu účel trestního řízení, pokud byl obžalovaný zproštěn obžaloby anebo pokud soud rozhodl o nároku pouze zčásti. Odkázání na řízení před jiným orgánem soudem je v

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 5. 2015 sp. zn. 8 Tdo 469/2015

Dostupné z:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/B5CB9BBA15911D46C1257E9D0025C3E5?openDocument&Highlight=0,

⁷⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 476

⁷⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 121 písm. a)

⁷⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 139 odst. 1

tomto případě spíše výjimkou. Jde o takové mimosoudní orgány, které jsou podle zvláštních zákonů oprávněny rozhodovat o nároku poškozeného (např. ředitel věznice rozhoduje o povinnosti nahradit škodu způsobenou odsouzeným na majetku státu, se kterým hospodaří Vězeňská služba, podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

Odkázání poškozeného na občanskoprávní řízení je projevem zásady, že soud nesmí v adhezním řízení z jakéhokoli důvodu, a to ani částečně, zamítnout nárok poškozeného, jež byl uplatněn včas a řádně. Záleží však pouze na poškozeném, zda se obrátí na příslušný soud dle občanského soudního řádu, nejde o postoupení věci.⁷⁷ Poškozený má možnost výběru, zda žalobu podá u soudu, v jehož obvodu má poškozený bydliště nebo v jehož obvodu došlo ke spáchání trestného činu. Na rozdíl od adhezního řízení má poškozený povinnost zaplatit soudní poplatek, který se odvíjí od výše žalované částky. Od poplatku je ovšem osvobozen, pokud se domáhá náhrady újmy na zdraví.

Rozhodnutí, jímž soud odkáže poškozeného s jím uplatňovaným nárokem na občanskoprávní řízení není rozhodnutím meritorním. Podstatné je taktéž to, že trestní soud výrokem podle § 229 trestního řádu nikterak nepředjímá výsledek soudního sporu nebo důvodnost nároku poškozeného v případě, že se ten obrátí na občanskoprávní řízení.

Co do vázanosti soudu pravomocným trestním rozsudkem je důležité ustanovení § 135 občanského soudního řádu, které říká, že civilní soud je vázán výrokem o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo tento trestný čin spáchal, naopak odůvodněním výroku vázán není. Podle ustálené judikatury⁷⁸ nelze postupovat restriktivně a je třeba z výroku o vině vycházet jako z celku a do úvahy brát jak právní, tak i skutkovou část. „*Rozsah vázanosti ... je tedy dán tím, do jaké míry jsou znaky skutkové podstaty trestného činu zároveň významnými okolnostmi pro rozhodnutí o náhradě škody*“.

Rozdílem mezi občanskoprávním a adhezním řízením je v nesení důkazního břemene. Prokazovat svůj nárok a nést tak důkazní břemeno bude muset sám poškozený. Při rozhodování o jeho nároku v rámci samotného trestního řízení za něj de facto důkazní břemeno nesou orgány činné v trestním řízení, a to minimálně do té míry, do jaké předmětná škoda tvoří znak skutkové podstaty projednávaného trestného činu.

⁷⁷ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-6-7]. ASPI_ID KO141_1961CZ
Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/61/1/2>

⁷⁸ Na ustálenou judikaturu odkazuje např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021 sp. zn. 30 Cdo 1040/2020

Dostupné z:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/D0318A0C3AD81CB0C125874900188084?openDocument&Highlight=0,

7.2.4.1.1 Odkázání poškozeného podle § 229 odst. 1 TR

Soud odkáže poškozeného na občanskoprávní řízení nebo na řízení před jiným příslušným orgánem z několika zákonných důvodů uvedených v ustanovení § 229 TR.

Důvody podle odstavce prvního, související s procesem dokazování, spočívají ve skutečnosti, že výsledek dokazování neposkytuje soudu dostatečný podklad pro vyslovení povinnosti k náhradě škody. Po provedení a zhodnocení všech důkazů podle obecných zásad, které se uplatní i při dokazování týkajícím se nároku poškozeného, tj. zásada volného hodnocení důkazů nebo zásada zjištění skutkového stavu, tak, že o něm nejsou důvodné pochybnosti. Pokud tedy výsledek dokazování prováděného orgány činnými v trestním řízení a za účasti stran není dostatečný, je poškozený odkázán na občanskoprávní řízení s celým jeho nárokem. Do této části můžeme zahrnout i situaci, kdy se nepodaří dokázat, že škoda vznikla poškozenému v souvislosti se stíhaným skutkem.

Druhým důvodem navázaným na dokazování je skutečnost, že k rozhodnutí o nároku poškozeného bylo třeba provádět další dokazování, které by nadměrně protáhlo adhezní řízení, a tím šlo proti jeho účelu, nebo by dokonce přesahovalo potřeby trestního řízení. To znamená, že o předmětu trestního stíhání je možné spolehlivě rozhodnout na základě důkazů provedených v hlavním líčení a zároveň lze důvodně předpokládat, že uplatněný nárok poškozeného je nebo bude možné spolehlivě prokázat, ale dalším objasňování skutkového základu nároku by vyžadovalo další dokazování vybočující z rámce potřeb trestního stíhání, jimiž se rozumí „*takové objasnění skutkového stavu, které je nezbytné pro správné a spolehlivé rozhodnutí o vině a trestu na podkladě podané obžaloby*“.⁷⁹ I za těchto podmínek je poškozený odkázán s celým jeho nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

7.2.4.1.2 Odkázání poškozeného se zbytkem jeho nároku

Povinností soudu je rozhodnout v adhezním řízení o uplatňovaném nároku poškozeného, byť i jen zčásti, pokud toto rozhodnutí umožní výsledky dokazování. Postupem podle § 229 odst. 2 TR soud meritorně rozhodne o části uplatněného nároku a poškozeného odkáže pouze se zbytkem nároku, přičemž není důležité, z jakého důvodu soud nárok přiznal jen zčásti.

⁷⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 511

Rozhodnutí o pouhé části připadá v úvahu především, pokud je nárok poškozeného na základě provedeného dokazování prokázán v menším rozsahu, dále v případech, kdy je soud podle příslušných hmotněprávních předpisů oprávněn snížit náhradu škody z důvodu spoluzavinění poškozeného (např. § 2918 občanského zákoníku, § 257 odst. 4 zákoníku práce) nebo pokud je rozsah náhrady škody limitovaný jiným právním předpisem (např. § 2948 občanského zákoníku limitující náhradu škody způsobené na vnesené věci výši stonásobku ceny ubytování za jeden den) a poškozený se domáhá náhrady škody ve výši nad touto hranicí. Podle ustanovení odstavce 2 postupuje soud také tehdy, když poškozený uplatní i nárok na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody včetně výdajů vynaložených na přibrání zmocněnce podle § 154 TŘ.⁸⁰ O náhradě těchto nákladů poškozeného rozhoduje soud prvního stupně po pravomocném skončení trestního stíhání na návrh poškozeného.⁸¹

7.2.4.1.3 Zproštění obžaloby a odkázání poškozeného

Zprostí-li soud obžalovaného obžaloby podle § 226 TŘ, je odkázání poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní nebo jiné řízení obligatorní, neboť včasné a řádně uplatněný nárok lze přiznat pouze odsuzujícím rozsudkem. Poškozený se proti výroku podle § 229 odst. 3 nemůže účinně bránit odvoláním, protože nemá právo podat odvolání proti rozhodnutí o vině obžalovaného.

Vedle rozhodnutí o nároku poškozeného v adhezním řízení nebo v řízení občanskoprávním má poškozený další možnost a tou je dohoda se samotným odsouzeným.

8 Poškozený a odklony

S pojmem odklonů se nesetkáme v trestním řádu, trestním zákoně ani v jiném právním předpisu. Označení pro tyto alternativní postupy v rámci trestního procesu je však již zažité a užívané nejen v trestněprávní literatuře. Zařazení jednotlivých institutů, jež jsou zastřešovány tímto pojmem, je reakcí na reformní úsilí patrné především na počátku 90. let minulého století.

⁸⁰ Tamtéž, str. 512

⁸¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 155

Podle Věry Kalvodové lze alternativy uvnitř systému trestního práva rozdělit na dvě skupiny. Vedle odklonů, jež lze zařadit pod trestní právo procesní se alternativy uplatňují i v hmotném právu v podobě alternativ k potrestání a alternativních trestů.⁸²

S jednou z možných klasifikací odklonů nás seznamuje také O. Suchý, který je rozděluje následovně:

- prostý odklon
- podmíněné upuštění od trestního stíhání
- odklon se společenskou intervencí⁸³

Prosté odklony pachateli nepřinášejí další následky, jakmile je upuštěno od jeho trestního stíhání. Takový typ odklonu v českém právním řádu představuje institut zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu vycházející z procesní zásady oportunity, který je projevem diskreční pravomoci státního zástupce v těch případech, kdy dojde ke spáchání bagatelního deliktu a trestní postih by byl v tomto případě neúčelný s ohledem na nízkou míru porušení nebo ohrožení dotčeného chráněného zájmu, na způsob provedení nebo na okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán. Také se zde zohlední snaha kompenzace újmy poškozenému vzhledem k tomu, že odstraněním škodlivých následků trestného činu obviněný přispěje k dosažení účelu trestního řízení.

Naopak pouze k mezitímnímu vyřešení věci dochází při podmíněném upuštění od trestního stíhání.⁸⁴ Příslušný orgán činný v trestním řízení po danou dobu nečiní úkony, které vedou k jeho odsouzení, nicméně jeho působnost a pravomoc nadále zůstává pro případné budoucí pokračování v trestním stíhání, nesplní-li obviněný zákonné podmínky pro postup podle ustanovení trestního řádu o podmíněném upuštění od trestního stíhání. Tento institut opět myslí na poškozeného, když jednou z podmínek pro jeho využití je nahrazení jemu vzniklé škody, uzavření dohody o její náhradě nebo učinění jiných vhodných opatření k náhradě.

Třetí skupina, jak už název napovídá, počítá s určitou formou společenské intervence, která má za cíl napomoci nápravě pachatele poté, co je upuštěno od trestního stíhání. Trestněprávní odpovědnost se přetransformuje v odpovědnost jiného typu (společensko-

⁸² KALVODOVÁ, Věra. Trestněprávní alternativy. In KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 248

⁸³ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 33

⁸⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 307 a násl.

morální odpovědnost).⁸⁵ V českém právním řádu se společenská intervence objevuje např. při odstoupení od trestního stíhání mladistvých, kdy soud přenechá postih mladistvého pachatele zákonnému zástupci, školskému zařízení nebo jinému subjektu.⁸⁶

S postupem času je pojetí odklonu chápáno již pouze ve smyslu zjednodušeného řízení v rámci standardního trestního řízení a s termínem odklonu se již neoperuje ve smyslu „odklonění se“ od trestního řízení (viz výše „odklon se společenskou intervencí“).

V právní literatuře se setkáme nejen s různými děleními odklonů, ale také s nejednotností při řazení institutů pod tento pojem. Není přesná shoda v tom, jaké instituty zařadit pod odklony. Obvykle se setkáme s jednoznačným zařazením těchto institutů pod odklony: *podmíněné zastavení trestního řízení, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního řízení v řízení ve věcech mládeže*. Naopak *trestní příkaz* či *dohoda o vině a trestu* podle některých autorů mezi odklony zařazovat nelze. Trestní příkaz sice splňuje jedno z významných kritérií odklonu – zefektivnění a zrychlení trestního řízení, má však povahu odsuzujícího rozsudku, ačkoli při aplikaci odklonu není v první řadě vyslovena vina a není ukládán trest v pravém slova smyslu, představuje modifikovaný druh sankčního opatření.⁸⁷ Moderní pojetí odklonů se přitom vyznačuje také tím, že pachatel nemá být odsuzujícím rozsudkem stigmatizován, jak tomu v případě trestního příkazu bude.⁸⁸ Opačný názor zastává a trestní příkaz mezi odklony zařazuje např. J. Musil.⁸⁹ Zařazení dohody o vině a trestu mezi odklony lze zpochybnit stejnými argumenty jako u trestního příkazu.

Lze shrnout, že odklony jsou typickým příkladem projevu restorativního pojetí justice. Jejich cílem je mimo jiné minimalizace kriminalizace a penalizace tam, kde by „běžný“ postup nerefletoval jednu z hlavních zásad trestního práva jako prostředku ultima ratio. Do popředí vystupuje snaha o smíření či spíše dohodu nebo vyrovnání v širším smyslu, mezi pachatelem a poškozeným namísto neúčelné odplaty. Výhodou je také snížení nápadu trestních věcí na soudnictví a s tím spojené ekonomické a časové užitky.⁹⁰ Trestní řízení se stává administrativně jednodušší a rychlejší.

Jedna z možných definic charakterizuje odklony jako právní normy upravující postup orgánů veřejné moci v případě, kdy trestní řízení vybočuje ze svého pravidelného průběhu.

⁸⁵ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 297

⁸⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ust. § 11 odst. 2

⁸⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, str. 54

⁸⁸ ŠČERBA, Filip. *Odklon jako sankční opatření*. Trestněprávní revue, 2009, č. 2, str. 33-36

⁸⁹ MUSIL, Jan., KRATOCHVÍL, Vladimír, ŠÁMAL, Pavel a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 832

⁹⁰ ZUBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 107

Jde o takové způsoby vyřízení trestní věci, při kterých je zastaveno trestní stíhání obviněného, ale zároveň dochází k určité formě jeho postihu.⁹¹ Dále vycházím z této definice odklonů, a do této kapitoly zahrnuji i dohodu o vině a trestu a trestní příkaz, přičemž se věnuji krátkým popisům jednotlivých odklonů tak, aby bylo patrné, jakou roli v nich hraje poškozený.

8.1 Poškozený a jeho účast na procesních odklonech

Procesní odklony charakterizuje mimo jiné snaha o usmíření mezi pachatelem trestného činu a poškozeným. Jsou prostředkem k tomu, aby pachatel odčinil škodlivé následky spáchaného trestného činu. Zákon proto umožňuje poškozenému vystupovat při odklonech jako subjekt se specifickými právy. Obecně lze konstatovat, že jeho práva jsou posílena tím, že nemusí čekat na skončení trestní řízení a je ušetřen zdlouhavého soudního vymáháním náhrady škody.⁹² Využitím odklonů je poškozenému usnadněn proces domáhání se náhrady škody. Odklony mají svůj význam i pro psychický stav osob poškozených trestným činem a jejich blízkých. Nemusejí se s obviněným setkávat osobně tváří v tvář a nemusejí čelit případným negativním důsledkům veřejného vyhlášení rozsudku.⁹³

Zde je také třeba si uvědomit, že zájmy státu, jako subjektu povinného vést efektivní trestní řízení, mohou při „standardním“ postupu v trestním řízení leckdy konkurovat zájmu poškozeného (např. zájem poškozeného na náhradu škody versus uložení trestu postihující majetek pachatele). Taková kolize je zákonodárcem řešena právě neodsuzujícími odklony. Orgány činné v trestním řízení nevytvářejí překážky tomu, aby poškozený a pachatel mohli konflikt urovnat bez ingerence veřejné moci.⁹⁴

Dále se věnuji podmíněnému zastavení trestního stíhání a narovnání především z pohledu ochrany poškozeného.

8.1.1 Poškozený a podmíněné zastavení trestního stíhání

Prvním druhem odklonu zavedeným do českého právního řádu novelou č. 292/1993 Sb., účinnou od 1. ledna 1994 bylo podmíněné zastavení trestního stíhání (dále také jako „PZTS“). Soud (státního zástupce v přípravném řízení) zde má možnost se souhlasem

⁹¹ ŠČERBA, Filip. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, str.14

⁹² RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 559

⁹³ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 106

⁹⁴ Tamtéž, str. 106-107

obviněného podmíněně zastavit jeho trestní stíhání v řízení o trestném činu, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož hranice nepřevyšuje pět let za těchto podmínek: obviněný se k činu doznal, nahradil škodu (pokud byla trestným činem způsobena) nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě (obdobně vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem) a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně považovat rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání za dostačující. Zároveň je v rozhodnutí stanovena až dvouletá zkušební doba.⁹⁵

Podmíněně zastavit trestní stíhání je možné i v případě, že trestným činem vůbec nebyla způsobena škoda (srov. R 47/1996). Další výjimku z povinného nahrazení škody obviněným je situace, kdy sám poškozený náhradu škody odmítá nebo nepožaduje (srov. R 52/2001).

Obviněný je zásadně povinen nahradit celou škodu a všem poškozeným. K vypořádání škody lze dospět i kombinací možností náhrady v zákoně uvedených, tedy úplná reparace již před rozhodnutím, uzavření dohody s poškozeným a učinění potřebných opatření k náhradě.⁹⁶ Poškozený má ale právo požadovat tu alternativu, která je pro něj z hlediska náhrady škody nejvýhodnější. Pokud je obviněný schopen škodu nahradit přímo, poškozený nemusí přistoupit na jinou alternativu (dohodu o náhradě škody).⁹⁷

Dohoda o náhradě škody může v praxi nést různá označení, podstatný je její obsah, jímž je závazek obviněného v budoucnu – nejpozději do konce zkušební doby – zcela nahradit způsobenou škodu. V opačném případě, neuhradí-li obviněný škodu podle této dohody, soud nebo státní zástupce rozhodne o neosvědčení se a pokračuje v trestním stíhání.

Třetí alternativu nahrazení škody zákon označuje jako „*jiná potřebná opatření k náhradě škody*“. Podle judikatury si pod těmito opatřeními můžeme představit např. složení odpovídající částky do soudní úschovy nebo uveřejnění prohlášení ve sdělovacích prostředcích. Takové opatření musí mít konkrétní podobu, tak například pouhý slib náhrady nelze označit za jiné potřebné opatření. V praxi se s využitím jiných opatření setkáme také, pokud poškozený odmítá čistě finanční náhradu škody a s obviněným se raději dohodne na osobní pomoci či omluvě nebo tam, kde lze výši škody jen obtížně vyjádřit v penězích.⁹⁸

⁹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ust. § 307

⁹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 02. 2012 sp. zn. Tdo 146/2012

Dostupné z:

https://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/9E1091FA2FA8D077C1257A4E00652D66?openDocument&Highlight=0,

⁹⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 578

⁹⁸ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Podmíněně zastavení trestního stíhání a narovnání v novém trestním řádu – recentní úvahy zákonodárce a návrhy de lege ferenda*, 2. část. Bulletin advokacie, 2019, č. 9, str. 47-54

Prostředkem, kterým poškozený může brojit proti usnesení o PZTS, je stížnost bez odkladného účinku (§ 307 odst. 9 TŘ). Lhůta pro podání stížnosti je třídní, počíná běžet od oznámení usnesení (§ 143 odst. 1).

8.1.2 Poškozený a narovnání

Institut narovnání, v pořadí druhý typ odklonu zavedený do českého trestního práva novelou trestního řádu č. 152/1995 Sb. dva roky po zakotvení PZTS, je dalším typickým projevem příklonu k restorativnímu pojetí justice. Primárním cílem narovnání je obnovení vztahu mezi pachatelem trestného činu a poškozeným, přičemž zájem na potrestání pachatele ustupuje zájmům poškozeného a také společenskému zájmu na poskytnutí ochrany práv osobě poškozené trestným činem.⁹⁹ Narovnání, jehož podstatou je dohoda mezi obviněným a poškozeným se využije zpravidla tam, kde je kromě veřejného zájmu výrazněji dotčena soukromá sféra. Rozdíl mezi PZTS a narovnáním je tak možné spatřovat především v účelu těchto odklonů. Základním cílem narovnání je urovnání konfliktu, zatímco PZTS ve vztahu k poškozenému sleduje především (a pouze) náhradu způsobené škody.¹⁰⁰ Dalším podstatným rozdílem je, že narovnání na rozdíl od PZTS vyžaduje souhlas poškozeného a jeho postavení je v řízení, které má skončit narovnáním významnější. Konečně narovnání se od PZTS liší také tím, že nepřichází v řízení o trestném činu, kterým nebyla způsobena škoda.¹⁰¹

Narovnání vyžaduje komunikaci a spolupráci mezi poškozeným a obviněným. Vyjádřili oba subjekty vůli věc vyřešit prostřednictvím narovnání, lze předpokládat, že vedle uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody a obnovení nekonfliktního vztahu bude mít takový způsob vyřešení věci pozitivní význam i na psychiku obou stran. Poškozený se může lépe vypořádat s následky trestného činu prostřednictvím vyjádření svých pocitů přímo osobě odpovědné za trestný čin. Na druhé straně má obviněný možnost skrze poznání a společnou komunikaci individualizovat poškozeného a převzít odpovědnost za spáchaný čin, projevit lítost a vyvarovat se dalšímu páčání trestné činnosti. V procesu narovnání totiž dochází k objasnění kořenů a mechanismů konfliktu a poznání důvodu spáchaní trestného činu.¹⁰² Komunikace mezi poškozeným a obviněným probíhá napřímo nebo, v případě výrazně

⁹⁹ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 174

¹⁰⁰ ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, HÁKOVÁ, Lucie, NEČADA, Václav, DIBLÍKOVÁ, Simona. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativy*. In *Vybrané problémy sankční politiky*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, str. 46

¹⁰¹ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 585

¹⁰² RIZMAN, Stanislav, SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel. *K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. III. Část. Trestní právo*. 1997, roč. č. 2 str. 6

narušených vztahů mezi nimi, nejprve zprostředkovaně za pomoci Probační a mediační služby ČR.

Podmínky pro aplikaci upravuje TR v § 309 odst. 1 podobně jako pro užití PZTS. Soud (v přípravném řízení státního zástupce) může rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání v řízení o přečinu. Jak jsem již zmínila výše, zákon vyžaduje souhlas jak obviněného, tak poškozeného. Obviněný musí prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán, uhradit poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo učinit potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčinit vzniklou újmu, vydat bezdůvodné obohacení a složit na účet soudu (státního zastupitelství) peněžitou částku určenou na peněžitou pomoc obětem. Soud i zde zohlední závažnost spáchaného činu, osobu obviněného a jeho majetkové poměry.

Vzhledem k tomu, že poškozený zde má nezastupitelnou roli, práva související s uzavřením dohody o narovnání, tedy právo vyslovit souhlas s řešením věci narovnáním a právo uzavřít samotnou dohodu, nenáleží tomu, na koho jen přešel nárok na náhradu škody. Subjektem dohody o narovnání se však mohou stát pozůstalí po poškozeném jako osoby přímo dotčené trestným činem.¹⁰³

Přestože se jedná o rychlý a účinný způsob vyřešení věci s pozitivními vlivy na strany konfliktu, je tento typ odklonu nadále aplikovaný jen velmi sporadicky. Státní zastupitelství ve zprávě o činnosti uvádí že narovnání bylo využito pouze u 53 osob (0,08 % všech osob vyřízených v přípravném řízení).¹⁰⁴ Důvodů může být několik. Podle J. Kociny¹⁰⁵ lze poukázat především na tyto: obvinění nechtějí nebo nemohou kromě náhrady škody hradit další částku na obecně prospěšné účely, technická a administrativní komplikovanost vyplývající z formálních podmínek narovnání. Dalším důvodem může být i představa orgánů činných v trestním řízení, že narovnání dochází k přílišné „privatizaci trestního práva“ nebo k tomu, že pachatelé si „vykupují spravedlnost“.

8.1.3 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Podmíněné odložení návrhu na potrestání (dále také jako „PONP“) je odklon specifický tím, že jej lze aplikovat pouze v rámci zkráceného přípravného řízení a rozhodnout o něm tedy může pouze státní zástupce nikoli soud. Podmínky pro PONP jsou obdobné jako u PZTS.

¹⁰³ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. Trestní řád: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-07-30]. Dostupné z: www.aspi.cz.

¹⁰⁴ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyššihostatního-zastupitelství/zpravy-o-cinnosti/>

¹⁰⁵KOCINA, Jan. *Narovnání v trestním řízení*. Dny práva: Masarykova Univerzita, 2010 Dostupné z: [https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Kocina_Jan_\(4359\)](https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Kocina_Jan_(4359))

K rozhodnutí o PONP není třeba souhlasu poškozeného. I zde je garantováno právo stížnosti proti rozhodnutí mající odkladný účinek.

8.1.4 Trestní příkaz a ochrana práv poškozeného

Trestním příkazem rozumíme alternativu soudního řízení ve věcech skutkově a právně méně složitých. Samosoudce je oprávněn rozhodnout ve věci trestním příkazem bez projednání věci v hlavním líčení. Tato forma rozhodnutí má povahu odsuzujícího rozsudku. Opravným prostředkem proti trestnímu příkazu je odpor. Za předpokladu, že je podán oprávněnou osobou (státní zástupce, obviněný a osoba, které je oprávněna podat odvolání ve prospěch obviněného) v zákonné lhůtě 8 dnů, je trestní příkaz ex lege zrušen a soudce má povinnost ve věci nařídit hlavní líčení. V opačném případě, není-li podán odpor, se trestní příkaz stane pravomocným a vykonatelným.

Ze zákonných ustanovení o trestním příkazu vyplývá, že poškozený není oprávněn k podání odporu, ačkoli je příkazem rozhodnuto o náhradě jemu způsobené škody. Důvodem, pro který poškozený není oprávněn podat opravný prostředek proti trestnímu příkazu, je skutečnost, že podle současné právní úpravy by odpor podaný poškozeným vedl ke zrušení trestního příkazu ex lege a tím by v důsledku byl poškozený oprávněn podat opravný prostředek co do výroku o vině a trestu, k čemuž ale nemá právo ani při podání odvolání.¹⁰⁶

Trestní řád sice ukládá samosoudci povinnost rozhodnout o uplatněném nároku poškozeného (§ 314f odst. 1 písm. e) tak, že uloží obviněnému povinnost škodu nahradit nebo poškozeného odkáže s nárokem do civilního řízení, zároveň ale neposkytuje poškozenému nástroj k účinné obraně jeho práv, pokud samosoudce nesplní povinnost rozhodnout o náhradě škody nebo o této otázce rozhodne nesprávně.¹⁰⁷

Na tento nedostatek právní úpravy poukazuje také J. Jelínek. Absence práva poškozeného na podání odporu zakládá nerovné postavení stran trestního řízení.¹⁰⁸ Uvádí také, že poškozený nemá možnost se dozvědět o skutečnosti, že samosoudce bude ve věci rozhodovat trestním příkazem a v případě, že bude čekat s uplatněním nároku na náhradu škody až na hlavní líčení (např. z důvodu přesného vyčíslení škody), nebude mít možnost

¹⁰⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní příkaz včera, dnes a zítra*. Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi. Ministerstvo vnitra, č. 2/2015, s. 95. ISSN 1210-9150

¹⁰⁷ ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 65

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní příkaz včera, dnes a zítra*. Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi. Ministerstvo vnitra, č. 2/2015, str. 94. ISSN 1210-9150

v rámci trestního řízení uplatnit svůj nárok vůbec, když při rozhodování trestním příkazem k hlavnímu líčení ani nedojde.¹⁰⁹

Také J. Zúbek upozorňuje na to, že samosoudce může podlehnout „zjednodušené“ povaze rozhodování trestním příkazem a o náhradě škody nerozhodne s náležitou pečlivostí, zjevně nedůvodně odkáže poškozeného na civilní řízení nebo výrok o náhradě škody vůbec do trestního příkazu nezahrne.

S názory této části odborné veřejnosti souhlasím a domnívám se, že je potřeba na tento nedostatek v právní úpravě zaměřit více pozornosti. Je třeba si uvědomit, že výrok o náhradě škody není výrokem druhořadým, ale spolu s výrokem o vině a trestu soud rozhoduje o rovnocenných částech předmětu řízení, neboť je zákonem umožněno využít subjektivní právo poškozeného na náhradu škody vůči obviněnému a je povinností soudu za splnění zákonných podmínek přiznat mu náhradu škody.¹¹⁰ I z tohoto důvodu se neztotožňuji s názorem uváděným v literatuře, že absence práva poškozené podat odpor vyplývá ze skutečnosti, že „pokud by podal odpor pouze on, nabyly by oddělitelné výroky o vině a trestu právní moci a další trestní řízení by bylo konáno pouze o náhradě škody, což není v souladu s účelem trestního řízení“.¹¹¹ Je zřejmé, že tato problematika je aktuální a veškeré výše zmíněné nedostatky, jimiž trpí právní úprava dopadají na poměrně velké množství poškozených. Trestním příkazem je totiž dle statistických údajů je v průběhu posledních let konstantně rozhodováno v až 50 % případů.¹¹²

Možné řešení, které by vedlo k důsledné ochraně práv poškozených a zajištění procesní korektnosti a legitimního očekávání co do nároku do náhrady škody i v případě rozhodování trestním příkazem je následující. Poškozený by měl, stejně jako v případě odsuzujícího rozsudku, disponovat právem podat opravný prostředek – odvolání, kterým by mohl napadnout výrok o náhradě škody, přičemž by ale automaticky nedošlo ke zrušení trestního příkazu. Nenapadená část by nabyla účinků pravomocného a vykonatelného rozhodnutí a část rozhodnutí týkající se výroku o náhradě škody by byla přezkoumána nejbližším nadřízeným soudem.¹¹³

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 93

¹¹⁰ ZÚBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 66

¹¹¹ ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3591

¹¹² České soudnictví 2021. Výroční statistická zpráva. Podíl věcí skončených trestním příkazem v letech 2008–2021, str. 57. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/statisticke-udaje-z-oblasti-justice>

¹¹³ ZÚBEK, Jan, VRBA, Milan. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 9, str. 195-198

8.1.5 Dohoda o vině a trestu

Institut dohody o vině a trestu byl do českého trestního práva zaveden zákonem č. 193/2012 Sb. Představuje další alternativní způsob vyřízení trestní věci, jehož podstatou je prohlášení viny obviněným a následné sjednání dohody mezi obviněným a státním zástupcem. Vysloví-li soud s předloženou dohodou souhlas, vydá během veřejného zasedání odsuzující rozsudek.

Poškozený se může zúčastnit vyjednávání o vině a trestu, pokud uplatnil řádně svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení a pokud se dostavil k jednání (§ 175a odst. 4 TŘ). Státní zástupce jej vždy musí vyzoomět o místě a době jednání o dohodě o vině a trestu, pokud neprohlásil, že se procesních práv vzdává (§ 175a odst. 2 a § 43 odst. 5) a poučit o tom, že svůj nárok na náhradu škody musí uplatnit nejpozději při prvním jednání o dohodě. (§ 175a odst. 2). Je-li poškozený přítomen při sjednávání, vyjádří se především k rozsahu a způsobu náhrady škody. Může se také vyslovit k dalším skutečnostem (např. k sankci). Takovým vyjádřením ale státní zástupce není vázán.¹¹⁴ V případě, že poškozený řádně uplatní svůj nárok, ale k jednání už se nedostaví, státní zástupce se může dohodnout s obviněným na rozsahu a způsobu náhrady škody až do výše uplatněného nároku. Trestní řád výslovně stanoví, že státní zástupce při sjednávání dohody dbá na zájmy poškozeného.

Proces schvalování dohody o vině a trestu soudem upravuje trestní řád v ustanovení § 314o až § 314s. Podle § 314r soud o nároku na náhradu škody rozhoduje v rozsahu uvedeném v dohodě. Jestliže poškozený řádně uplatnil svůj nárok na náhradu škody, povinnost obviněného škodu nahradit byla sjednána v dohodě a poškozený s dohodou souhlasil (stvrdil ji svým podpisem podle § 175a odst. 6 písm. i), je soud tímto vázán a výrok o náhradě škody převezme soud do odsuzujícího rozsudku bez dalšího. Obdobně soud postupuje také, pokud se poškozený sjednávání nezúčastnil a státní zástupce s obviněným sjednají povinnost náhrady škody v takovém rozsahu, v jakém poškozený svůj nárok uplatnil.

Pokud však byla mezi státním zástupcem a obviněným sjednána povinnost k náhradě škody v menším rozsahu, než ve kterém poškozený nárok uplatnil, soud tuto část dohody převezme do odsuzujícího rozsudku, přičemž může rozhodnout o zbývající části uplatněného nároku podle § 228 TŘ, a to v případě, že je skutkový stav spolehlivě prokázán předloženými důkazy. Stejně může soud postupovat, pokud náhrada škody poškozenému

¹¹⁴ DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. [cit. 2023-8-4]. Dostupné z: www.aspi.cz

nebyla součástí dohody vůbec. Soud také může odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, nelze-li podle výsledků dokazování vyslovit povinnost k náhradě škody.

Opravný prostředek, jímž proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, disponuje poškozený s včasně uplatněným nárokem na náhradu škody, je odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, ledaže v dohodě o vině a trestu s rozsahem a způsobem náhrady souhlasil a soud dohodu schválil ve shodném znění.

Z pohledu ochrany práv a procesního postavení poškozeného je dohoda o vině a trestu ze své podstaty jakýmsi narovnáním mezi pachatelem a státem (státním zástupcem). Náhrada škody není obligatorní náležitostí dohody, souhlasu poškozeného k jejímu uzavření není třeba.¹¹⁵

Přestože se nedomnívám, že institutem dohody o vině a trestu došlo ke zlepšení postavení poškozeného, zákonodárce v důvodové zprávě uvádí, že „*Přínos dohody o vině a trestu spočívá kromě zrychlení řízení i v ochraně obětí před sekundární viktimizací, protože již nebudou muset svědčit opakovaně v řízení před soudem a nebudou tak znovu vystaveny stresu vyplývajícímu z veřejného projednávání všech detailů trestného činu, jehož se staly obětí*“¹¹⁶, s čímž lze do určité míry souhlasit.

¹¹⁵ ZAORALOVÁ, Petra. *Vyjednávání o vině a trestu jako projev restorativní justice*. In. MACKOVÁ, Alena., JELÍNEK, Jiří., BOHUSLAV, Lukáš., TRYZNA, Jan. a kol. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení*. 1. vydání. Praha: spolek českých právníků, 2016, str. 207-211

¹¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6mjzgnpwi6q&rowIndex=0>

Závěr

Záměrem diplomové práce bylo poskytnout ucelený pohled na některé otázky týkající se poškozeného jako jednoho ze základních subjektů trestního řízení. V úvodu diplomové práce jsem položila otázku, zda je právní úprava dostatečná a zda netrpí závažnými nedostatky. Během zpracovávání diplomové práce jsem vedle učebnic a odborných publikací prostudovala také množství odborných článků poukazujících na mezery či limity v současné úpravě. Zde předkládám čtenáři některé z nich.

Za nejpálčivější problém považuji neexistenci možné obrany poškozeného při řešení věci prostřednictvím trestního příkazu. Prakticky totiž stojí v protikladu práva poškozeného k náhradě způsobené škody. Další problém identifikuji v úpravě volby společného zmocněnce v případě velkého množství poškozených, která přepokládá jejich shodu v osobě zmocněnce. Vyrozumění jednotlivých poškozených paradoxně může vést k průtahům v trestním řízení a volba společného zmocněnce se vyznačuje zmatečnou reakcí některých poškozených, jak jsem uvedla v kapitole 2.3.2. Možným vhodnějším řešením se zdá být zvolení zmocněnce z řad advokátů samotným soudem.

Přílišná kritika však také není na místě. Ačkoli právní úprava rozhodně není dokonalá, je, dostatečná, na úrovni moderního právního státu. Na tomto místě bych přesto vyzvedla zdánlivě neřešitelnou otázku rekonstrukce trestního řádu, neboť trend přijímání dalších novel není donekonečna udržitelný. Domnívám se, že právě při příležitosti vytváření nového kodexu by zákonodárce ve spolupráci s odborníky mohl nejen vytržít současná sporná ustanovení, ale také výrazně zasáhnout do postavení poškozených prostřednictvím zakotvení institutu soukromé žaloby, která by poškozeného opravňovala rozhodnout, zda bude nebo nebude zahájeno trestní řízení.

Závěrečná práce je rozdělena do kapitol tak, aby čtenáři nabídla přehledný, ale zároveň detailní vhled do problematiky. V prvních kapitolách se věnuji nezbytnému vymezení pojmu a postavení, které poškozený zaujímá v rámci trestního řízení. Značná část práce je dále věnována odlišením pojmů poškozený a oběť. Právě třetí kapitola poskytuje příležitost pro uvědomění si lidského rozměru právní problematiky. Trestným činem je zasažena konkrétní osoba. Především je-li poškozeným fyzická osoba, je třeba brát ohledy na specifickou každého případu a věnovat zasaženým náležitou péči v průběhu řešení věci, neboť následky činu mohou být pro lidský život katastrofické.

Na čtvrtou kapitolu přibližující vývoj postavení poškozeného v průběhu minulých let navazuje téma restorativní justice, v současnosti převažujícího přístupu ke spravedlnosti.

Institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním je věnována kapitola šestá. Ústředním tématem sedmé kapitoly je nárok poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení, a to jak v rámci adhezního řízení, tak, není-li možné v něm o nároku rozhodnout, v řízení občanskoprávním. Závěr práce na téma Poškozený a jeho postavení v trestním řízení je věnován odklonům, při nichž má poškozený specifická práva a postavení.

Na úplný závěr bych ráda zdůraznila, že všechna práva, která zákonodárce přiznal – a v budoucnosti přizná – poškozenému, lze v plné míře uplatnit jen za předpokladu, že je současně o oprávněních a možnostech postupu kvalitně informován v maximálním rozsahu. Pokud „pokulhává“ poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení, i sebelepší právní úprava nemůže zajistit spravedlivé řešení věci.

Seznam zkratk

TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoO	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
PZTS	Podmíněné zastavení trestního stíhání
PONP	Podmíněné odložení návrhu na potrestání

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

GŘIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1.vydání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-1107-5

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4

DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav, PROVAZNÍK, Jan a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X

DURDÍK, Tomáš, ČÍRTKOVÁ, Ludmila., HÁKOVÁ, Daniela, VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7598-109-7

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. 978-80-7400-042-3

MACKOVÁ, Alena., JELÍNEK, Jiří., BOHUSLAV, Lukáš., TRYZNA, Jan. a kol. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení*. 1. vydání. Praha: Všehrd, spolek českých právníků, 2016. ISBN 978-80-85305-51-7

ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, HÁKOVÁ, Lucie, NEČADA, Václav, DIBLÍKOVÁ, Simona. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. In *Vybrané problémy sankční politiky*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-042-0

RŮŽIČKA, Miroslav, PÚRY, František, ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-559-9

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-80-7552-601-4

ŠÁMAL, Pavel. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0

ŠÁMAL, Pavel, MUSIL, Jan., KUČHTA Josef. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání, Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87576-93-9

ŠČERBA, Filip. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-30-4

VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4

ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-245-2

Seznam použitých odborných článků

PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2002

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgjpweyk7gzptox3tl43de&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

LÁTAL, Jaroslav. Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení po novele trestního řádu účinné od 1. ledna 2002. *Justiční praxe*, 2002

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqgjpwu4c7grpngxzsga3q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

JELÍNEK, Jiří. Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů. *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*. č. 3/2013, ISSN 1210-9150

ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 2
Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqhfpxi4s7gjpgxgzxtgm&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

TIBITANZLOVÁ, Alena. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání v novém trestním řádu – recentní úvahy zákonodárce a návrhy de lege ferenda, 2. část. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 9

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfpweyk7hfpngxzug4&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

RIZMAN, Stanislav, SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. III. Část. *Trestní právo*. 1997, roč. č. 2. ISSN 1211-2860.

KOCINA, Jan. *Narovnání v trestním řízení*. Dny práva: Masarykova Univerzita, 2010.

Dostupné z:

[https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Kocina_Jan_\(4359\)](https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Kocina_Jan_(4359))

JELÍNEK, Jiří. *Trestní příkaz včera, dnes a zítra*. *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*. Ministerstvo vnitra, č. 2/2015. ISSN 1210-9150

ZŮBEK, Jan, VRBA, Milan. *Poškozený a právo odporu*. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 9

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgjpgxi4s7hfpngxzrhe2q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád),

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 119/1873 ř.z., jímž se uvádí trestní řád ze dne 23. května 1873

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Seznam použité judikatury

Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2000, sp. zn. I. ÚS 249/2000

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21.5. 2014, sp. zn. 5 Tdo 332/2014

Nález Ústavního soudu ze dne 13.9. 2016, sp. zn. I. ÚS 848/16

Nález Ústavního soudu ze dne 19.2. 2015, sp. zn. I.ÚS 1397/14

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 20.9. 2018 sp. zn. 10 As 120/2018

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 29.1. 2010 sp. zn. 9 As 423/2018

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 10. 2015 sp. zn. 7 Tdo 1032/2015

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 5. 2015 sp. zn. 8 Tdo 469/2015

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2021 sp. zn. 30 Cdo 1040/2020

R 47/1996: Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 22. 1. 1996, sp. zn. 3 To 21/96

R 52/2001: Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. 6 To 83/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 02. 2012 sp. zn. Tdo 146/2012

Seznam použitých internetových zdrojů

Peněžitá pomoc obětem. In justice.cz [online]. [cit. 2023-08-02]

Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/obeti-trestnych-cinu-penezitapomoc?clanek=penezita-pomoc-obetem-trestnych-ci-1>

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022. In verejnazaloba.cz [online]. [cit. 2023-07-25]

Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/>

České soudnictví 2021. *Výroční statistická zpráva. Podíl věcí skončených trestním příkazem v letech 2008–2021.* In justice.cz [online]. [cit. 2023-08-05]

Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/statisticke-udaje-z-oblasti-justice>

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 265/2001 Dz.

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgayv6mrwgvpwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0>,

Výkladové stanovisko č. 12/2003 k postupu v přípravném řízení v případě mimořádně velkého počtu poškozených.

Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/03/stanovisko-12-2003.pdf>

Důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů

Dostupné z: https://www.aspi.cz/products/lawText/7/28119/1/2?timeslice=31.12.2001#pa_2

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgezv6nbvl5shu&groupIndex=0&rowIndex=0#>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 130/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 130/2022 Dz)

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgizf6mjtgbpwi6romnqtc&rowIndex=0&refSource=toc#>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/713 ze dne 17. dubna 2019 o potírání podvodů v oblasti bezhotovostních platebních prostředků a jejich padělání a o nahrazení rámcového rozhodnutí Rady 2001/413/SVV

Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech přijaté dne 3. 10. 2018

Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/RJ_SfCh_RestJus_doporuceni-1.pdf

Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6mjzgnpwi6q&rowIndex=0>

Poškozený v trestním řízení a jeho ochrana

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje poškozenému, subjektu trestního řízení. Cílem práce je prostřednictvím komplexního rozboru vybraných témat identifikovat nejpalčivější nedostatky současné právní úpravy.

Diplomová práce je rozdělena do osmi hlavních částí. Kapitola první se soustředí na samotné vymezení pojmu poškozený a základní rozdělení na poškozené mající nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení se specifickými právy v adhezním řízení na poškozené bez tohoto nároku. Následuje přiblížení postavení poškozené osoby v trestním řízení s důrazem na její zastupování a problematiku společného zmocněnce. Ústředním pojmem třetí kapitoly je oběť trestného činu, její vymezení a odlišení od pojmu poškozený. V této části je pojednáno o a vybraných institutech zákona o obětech trestných činů a o základních zásadách, které mu vévodí. Vývojem právní úpravy se zabývá kapitola čtvrtá. Popisuje právní úpravu postavení poškozeného v historických trestních řádech a významné novelizace současného trestního řádu, které se dotkly práv poškozeného. Navazující kapitola sleduje vývoj pojetí justice od represivnímu k restorativnímu pojetí, jež přinesla osobám poškozeným trestným činem možnost aktivně se zapojit do řešení konfliktu mezi ním a pachatelem a jež má za cíl mimo jiné klást důraz na jeho potřeby. Šestá kapitola je věnována důležitému právu udělit souhlas s trestním stíháním osoby ve specifickém vztahu k poškozenému u vyjmenovaných trestných činů. Náhradou škody, nemajetkové újmy a vydáním bezdůvodného obohacení a postupem při uplatňování nároku poškozeným se zabývá kapitola sedmá s názvem Adhezní řízení. Osmá, závěrečná kapitola zkoumá specifika postavení poškozeného v případech, kdy se věc neřeší ve standardně probíhajícím trestním řízení, ale prostřednictvím tzv. odklonů.

Klíčová slova: poškozený a jeho ochrana, oběť trestného činu, náhrada škody

Protection of the Injured Party in Criminal Proceedings

Abstract

This thesis is focused on the injured party, the subject of criminal proceedings. The aim of the thesis is to identify the most pressing shortcomings of the current legislation through a comprehensive analysis of selected topics.

The thesis is divided into eight main parts. Chapter one focuses on the very definition of the term injured party and the basic division into injured person entitled to compensation for damage, non-pecuniary damage or unjust enrichment with specific rights in adhesion proceedings and injured person without this right. This is followed by an overview of the position of the injured person in criminal proceedings with an emphasis on his or her representation and the issue of a joint agent. The central concept of the third chapter is the victim of a crime, the definition and differentiation from the concept of injured person. This part discusses selected institutes of the Act on Victims of Crime and the basic principles governing it. Chapter four deals with the development of legislation. It describes the legal regulation of the position of the injured party in historical criminal procedure codes and significant amendments to the current Criminal Procedure Code that affected the rights of the injured party. The subsequent chapter traces the evolution of the concept of justice from a repressive to a restorative concept, which brought to persons injured by a crime the opportunity to actively participate in the resolution of the conflict between them and the perpetrator and which aims, among other things, to emphasize his needs. The sixth chapter is devoted to the important right to grant consent to the prosecution of a person in a specific relationship with the injured person of the selected crimes. Compensation for damage, non-pecuniary damage and the restitution of unjustified enrichment and the procedure of claiming such compensation by the injured party are dealt with in chapter seven entitled Adhesion proceedings. The eighth, final chapter examines the specifics of the injured person's position in cases where the matter is not resolved in the standard criminal proceedings, but through so-called diversions.

Key words: injured party and its protection, crime victim, damages